דער יוד

(DER JUDE)

ציַיטשריפֿט

פֿיר אַלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט 2 מאָל מאָנאַטליך.

פֿערלאג: חברה „אחיאסף“. רעד.: י. ח. ראבניצקי.

אבאנאמענטס פרייז יאָהרליך:
אָסטרייך-אונגארען — 5 פלארין.
האלביאהריג 2.60 „
פירטעליאהריג 1.35 „
דייטשלאנד 8.50 מארק.
ארץ ישראל — 10. פראנק.
אנדערע לענדער — 12. „
אמעריקא, ענגלאנד 1 שילינג.

פרייז פון מודעות (אנציינגען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט
10 קרייצער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גוי יאהרליך 4 רוביל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין
3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען מאי — 1 „
דען 1טען סענטיאבער 1 „
יעדער איינציגער נומר קאסט
25 ק״ר אדער 20 קאפ.

ענדערען די אדרעסע קאסט
20 קאפ.

נומר 4. ווין — קראקויא, אדר תרנ״ט — פעברואר 1899. ערשטער יאהרגאנג.

איינהאלט:

א) אין וואס איז אונזער הילף? — ר. ברײנין.
ב) קיין באזעל. — בן עמי.
ג) די יודישע אוצרות. — ר.
ד) ארום-מאלצ׳ייט. ערצעהלונג. — מ. ספעקטאר.
ה) בריעף פון א רייזענדער. — ש. ראזענפעלד.
ו) יודען אין ארץ-ישראל. — ברזילי.
ז) אייזיק׳ל שחט. בילדער. — י. ל. פרץ.
ח) די יודישע וועלט.
ט) דער פאפירענע בריק. פעליעטאן. — ש. פרוג.

צו אבאנירען:

אין קראקא:
Administration „DER JUDE“. Krakau. Dietelsgasse 105.

אין ווארשא:
פערלאג „אחיאסף“ ווארשא, פאסט-קיסטע נו. 25.
פערזענליך, מאריאנסקא נו׳ 6.

אין וויען:
E. Torczyner, Wien I. Bez. Rudolfsplatz 6.

אין בערלין:
Verlag „Achiasaf“ Berlin, zu Händen Dr. H. Malter, Charlottenburg, Schillerstr. 47.

אין דער בוכהאנדלונג פון „אחיאסף“

זענען צו בעקומען פאלגענדע ציוניסטישע ביכער:

א) דיא יודישע פאלקסגעשיכטע נאך פראפיסור גראֶטץ פאלשטאֶנ־דיגע איבערזעטצונג אין דייטליך יודיש. פרייז פיר אלע 4 בענדער (פאסטפארטע רעכענט זיך פיר 3 פונט). 4 רובל.

ב) יודישער פאלקסקאלענדער, פערטער יאהרגאנג רעדיגירט פון גרשם באדער מיט ארטיקלען פון מענדלי מוכר ספרים, אייזענ־שטאדט, ד״ר זאליק, מ. ל. ליליענבלום, ד״ר פארבשטיין וכו'. און בילדער. פרייז 50 קאפ.

ג) דער יודישער קאנגרעס אין באזעל פון שלום עליכם 8 „

ד) אויף וואס דארפען יודען א לאנד „ „ „ 8 „

ה) צו אונזערע שוועסטער אין ציון „ „ „ 8 „

ו) דער סטענאגראפישער בעריכט פון צווייטען קאנגרעס 20 „

ז) אללע אויסגאבען פון עזרא לויט דעם קאטאלאג.

ח) די העלדען פון ירושלים א היסטאָרישע ערצעהלונג 50 „

ט) וואס דארפען מיר — א. ל. זיידמאנן 10 „

י) צו ברידער ציוניסטען — מקל און פלי 15 „

יא) דאס ציון־בלעטיל 5 „

יב) פון די חשמונאים ביז נאך חורבן בית המקדש 30

פיר ציוניסטישע חברות גרויסער ראבאט.

צו בעציעהען דורך:

Verlag „Achiasaf“. Warschau, Postkiste 25.

איך האבע די עהרע היערמיט בעקאנט צו מאכען, דאס אין מיין

בוכהאנדלונג

וועלכען איך האב דיעזעס יאהר געאֶפנעט, פינדעט זיך צו פערקויפען

אללערהאנד ביכער אין פערשיעדענען שפראכען, זא וויא עברעאיש רוסיש דייטש.

מיין אויסגאבע תנ״ך, וועלכער איז געדרוקט מיט שאֶנעם און גראָסעם שריפט „עם תרגום המלות והענין“, „קורא הדורות“, „מבטאים נחוצים“ וועט אין גיכען גאֶנצליך ערשיינען. ביז יעצט זינד פון איהם ערשיענען 5 חומשים מיט חמש מגלות פרייז 2,50, יהושע, שופטים, שמואל א' וב', ישעיהו, משלי, איוב צוזאמען קאסטען זיי 1,75. — „כרם חמד“, איין לעזע בוך פיר קינדער מיט איינעם וואָקאַבעלאריום אם ענדע אין עברעאיש רוסיש זשארגון פרייז 50 קאפ. — „תורת השפה“, פאלשטאֶנדיגע גראמ-מאטיק פרייז 35 קאפ. — אין גיכען וועט ערשיינען איין לעהרע בוך פיר קינדער „המלמד דעת“. מיינע אייגענע פערפאסטע לעהרע ביכער זאָ וויא אויך אנדערע בעקאַמט מאן בייא מיר צו יעדער צייט.

בייא איין גרויסען איינקויף גראסע ראבאט.

„תלמוד תורות“, ציוניסטען בעקאממען אויך ראבאט. אללע ציוניסטישע בראשורען בעקאמט מען בייא מיר. יעדע אגודה פון קליינע שטאֶדליך, וועלכע וועט זיך צו מיר ווענדען נאך ראטה, וועט גלייך איין אנטוואָרט בעקוממען.

אגענטוריע פון אללערהאנד צייטונגען

זא וויא „השלוח“, „המליץ“, „הצפירה“, „דער יוד“ „השבוע“ „דיא וועלט“, אויסגאבע „אחיאסף“ „תושיה“, א. ז. וו.

מיין אדרעס:

J. INDITZKI. BIALISTOK.

פעריזענליך 2-טע גומיענער שטראסע אים הויזע האצקעל שאפירא בוכהאנדלונג אינדיצקי.

דיא איינציגע

דאמפפזייפען-פאבריק

אין ווארשויא, פאן

S. L. Wysypka & Co.

עמפפעהלט איהרע וואש־זייפען וויא

געלבע I, II, בלאה עשווענער, פאלמאווא,

רויטע, ווייסע קערנזייפע, גרינע I אונד גרינע II.

אדרעססא:

S. L. WYSYPKA & Co., WARSZAWA

Nowiniarska Nr. 15.

„Jerusalem“

דייטשע מאנאטסשריפט

פיר יידישע ליטעראטור אונד בעללעטריסטיק

העראויסגעבער אונד רעדאקטער: י. קרעפפעל

רעדאקטער דער „יידישען פאלקסשטיממע“.

ערשיינט אין **קראקויא, גראדגאססע** 62

אונד קאסטעט:

אין אֶסטערדייך־אונגארן: גאנציאֶהריג 3 קראֶנען, האלביאֶהריג 1.50 קראָנען: אים אויסלאנדע: גאנצ־יאֶהריג: 3 מארק, 4 פראנק, 1.50 רובעל. האלביאֶהריג דיא האֶלפטע.

געגעראלאגענטור פיר רוססלאנד:

Verlag „ACHIASAF“ Warschau.

שנה שלישית **השבוע** שנה שלישית

עתון לאומי לכל עניני ישראל יו״ל בעיר ווין בכל יום ה'

ע״י יעקב שמואל פוכס.

מחירו ברוסיה לשנה 5 רו״כ, לחצי שנה **2.60**, לרבע שנה **1.40**

לפנות בכסף חתימה ברוסיה לחברת „אחיאסף“ בווארשא (מאריאנסקא 6 מעון 12) ובשאר הארצות אל העורך ע״פ כתבתו:

Redacteur J. S. FUCHS, KRAKAU.

1. Jahrgang. **DER JUDE.** 4. .Nr

דער יוד

צייטשריפט
פיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט 2 מאָל מאָנאַטליך.

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:		
אסטרייך-אונגארען	5.—	פלארין.
האלביאהריג	2.60	"
פירטעליאהריג	1.35	"
דייטשלאנד	8.50	מארק.
ארץ ישראל	10.—	פראנק.
אנדערע לענדער	12.—	"
אמעריקא, ענגלאנד	10.—	שילנג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען): פיר יעדער קליינע שורה פעטיט 10 קרייצער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

דער פרייז פיר רוססלאנד:		
גנוי יאֶהרליך 4 רוביל.		
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:		
ביים אבאנירען	2 —	רוביל
דען 1טען מאי	1 —	"
דען 1טען סענטיאבער	1	"

יעדער איינציגער נומר קאסט 25 ק"ר אדער 20 קאפ.

ענדערען די אדרעסע קאסט 20 קאפ.

פערלאַג: חברה „אחיאסף“. רעדאקטער: י. ח. ראבניצקי.

נומר 4. ווין — קראָקויא, אדר תרנ"ט — פעברואַר 1899. ערשטער יאַהרגאַנג.

אין וואס איז אונזער הילף?

(ענדע.)

אין וואס אבער — וועלען פרעגען אונזערע פראָסטע אָרימע יודען קען בעשטעהן אונזערע אַרבייט, אונזער מיטווירקען צו בעקומען אונזער לאַנד, צו בעקומען א זעלבשטענדיגעס און אַנשטענדיגעס מענשליכעס און יודישעס לעבען? געוויס וואָלט יעדער פון אונז וועלען אויפגעריכט ווערען, לעבען אין זיין ווינקעל, צווישען זיינע ברידער, אין זיין לאַנד. אבער וואס קענען מיר קליינינקע, אָרימע יודען העלפען דאס גאַנצע פאלק, אז מיר קענען זיך אליין ניט העלפען. זעהט איהר אז די ראָטשילדס, אָדער די אנדערע אויסלענדישע גרויסע לייט צווישען די יודען, וועלכע זענען מקורבים למלכות, ווען זיי זאלען באמת וועלען, קענען זיי געוויס העלפען, ברענגען ישועות. אָבער מיר, מישטיינס געזאגט, וואָס קענען טהון?

וואס איהר קענט טהון? — פרעגט איהר. זעהר פיעל קענט איהר טהון, און דוקא איהר אָרימע, קליינע און שוואכע ברידער קענט טהון גרויסע זאַכען פאַר אונזער גרויסען געדאנק. די גרעסטע, העכסטע בערג זענען צוזאַמענגעשטעלט פון קליינע גרייפעליך זאמד. יעדער טהייל בעזונדער איז גאַר נישט, האָט קיין ממשות, אָבער פיעל קליינע טהייל צוזאַמען איז דאס א גאַנצער באַרג. נעהמט אַ גרויסען בריליאנט, וועלכער האט גאַר קיין שאַץ, און צעשלאָגט איהם אויף קליינע, דינע שטיקליך, האבען די אלע ברעקעליך גאַר נישט קיין ווערט. זייער ווערט איזט נור דאמאלס ווען זיי זענען אלע פעסט צוזאַמענגעהאַלטען און מאַסיוו פערבונדען. דעסטגלייכען יעדער פון אונז, ווען ער איז פאַר זיך אַליין, ווען ער שטעקט נור אין זיין אייגען קליין וועלטעלע, איז ער געוויס קליין און שוואַך; אבער ווען מיר אַלע וועלען זיין צוזאַמענגעבונדען מיט איין האַרץ פאַר איין געדאַנק, וועלכער איז אונז אַלע נאהענט, טייער און ליעב — דאַמאלס זענען מיר א גרויס פאָלק, דאַמאלס זענען מיר אַ מאכט, וועלכע קען זיך אין דער גאַנצער מענשהייט פיעל גוטס שאַפען. ווען יעדער איינציגער פון אונז, אהן אַ אונטערשיעד, וועט עפיס געבען פאַר ציון, פאַר אונזער ווידערבעלעבונגס־אַרבייט; ווען קיינער פון אונז זאָל זיך ניט בעפרייען פון א געוויסען בייטראַג, פון א געוויסען אָפּפער; ווען מיר אַלע, אָהן אויסנאהמע, זאלען זיין דורכגעדרונגען פון דער נאַטווענדיגקייט ערווערבען אַהיים פאַר'ן יודישען פאָלק — וויפיעל מיליאָנען וואלטען מיר דאַמאָלס האָבען פאַר אונזער הייליגען געדאַנק. און אַזעלכע מיליאָנען וועלכע ווערען געזאַמעלט פונ'ם גאַנצען פאלק, אין וועלכע יעדער פון אונז האט א טהייל, יעדער פון אונז האָט אינטערעס, און אויף וועלכע מען מוז רעכנונג געבען פאַר'ן גאַנצען פאָלק, — אַזעלכע מיליאָנען ווערען ניט אַזוי לייכטזיניג פערשווענדט, אַזוי ניטצלאָז — און אמאָל אויך צו אונזער שאַדען און אונגליק — אויסגעגעבען ווי די מיליאנען פון אַ באַראָן הירש אָדער אַ באַראָן ראָטשילד. מיליאָנען וועלכע ווערען געזאַמעלט פון אונז אַלעמען, פונ'ם גאַנצען פאָלק, ברענגען שוין ניט'ן ניט נור דורך זייער פערווענדונג, אָבער אויך דורכ'ן זאַמלען אַליין: שוין דאס געבען אַליין אויף אַ גרויסע זאַך, אויף אַ הייליגען צוועק מאַכט שוין דעם געבער פיעל בעסער, פיעל אַדעלער און ערהאַבענער. דאָס געבען אַליין ברייגנט אונז אז מיר אַלע זאלען וואַרעמעס, איניגעס אינטערעס האָבען אין אונזער גאולה־וישועה. בעטלען, שנאָרערען, ערנידעריגט, פערניכטעט דעם איינצעלנעם מענש ווי דאָס גאַנצע פאלק, אָבער דאָס געבען, דאָס טהיילנעמען מיט אָפּפער אין אַזאַ גרויסער זאַך ווי די גאולה פון אַ גאַנצען פאלק, — דאָס שוין אַליין ערציהט אונז צו גראָסעס און שענעס, דאָס שוין אַליין מאַכט אונז רייכער און פערנינפטיגער. ווען די מיליאָנען ווערען געקליבען פון אונז אַלעמען ווערט יעדער פון אונז פעראַנטוואָרטליכט פאַר זייער פערווענדונג און אויסגאַבע. ווען אַ באַראָן גיט אויף אונז אויס מיליאָנען האָבען מיר ניט קיין דעה, און יעדער באַראָן, ווי עס איז בעקאַנט, האט זיך זיין פאַנטאַזיע, זיינע קאַפּריזען, און מיר מוזען אַלעס אַראָבשלינגען, אַלעס דולדען און אריבערטראָגען, ווען ער פערווענדעט אויף אונז זיינע אייגענע מיליאנען. זיין כונה איז געוויס צו גוטען, אָבער אונז צייטענווייס שאַדעט זי: זיינע מיליאָנען טיידטען אין אונז אונזער אונטערנעהמונגס־גייסט, אונזער זעלבשטענדיגקייט, ערציהען אונז צו שמייכלער, פוילע און ווילענלאָזע מענשען...

נאָר ניט אין געבען, אין שיינקען אַליין, אין אָפּפער ברייגנען דאַרף בעשטעהן אונזער אַרבייט אויסצופיהרען אונזער גרויסען פאָלקס־געדאַנק. געלד געבען זענען מיר יודען שוין געוואהנט, לייכטער גיט עס ניט פאַר אונז. דער יודישער אביון גיט אויך צדקה. אָבער געבען אַליין איז נאָך ניט געטוהן. מיר מוזען אַלע וויסען אויף וואָס מיר געבען, וועמען מיר געבען. אונזער צוועק מוז אונז אַלעמען קלאָר זיין. אויסער געבען האָבען מיר, אָדער אייגענטליך דארפען מיר האָבען, שטענדיגע, אָהנאויפהערליכע אַרבייט אין אונז זעלבסט. מיר מוזען זיך ערציהען, מיר מוזען זיך בעפרייען פון פיעל פאַלשע בעגריפען, פון פאָראורטהיילע, פערקרימטע און פערקערטע מיינונגען. און פריהער פון אלעס מוזען מיר זיך געוועהנען צו דעם פרוכטבאַרסטען געדאַנק, אַז אונזער הילף ליעגט אין אונז אליין. עס שיינט פון ערשטען בליק אַז דער געדאַנק איז אַזוי אַלט און ס'איז גאָר לייכט אויפצופאַסען, אַנצואייגנען אַזאַ געוועהנליכען געדאַנק. די זאַך איז אָבער ניט אַזוי. עס איז ניט אַזוי לייכט, ווי מע מיינט. אַנאייגנען אַ געדאַנק הייסט אומאַרבייטען איהם אין אונזער בלוט און פלייש, אין אַ טהייל, אין דעם בעסטען טהייל, פון אונזער אי"ך. און דאָס איז ניט אַזוי לייכט. מיר מוזען זיך געוועהנען דורכצופיהרען דעם געדאַנק אין אַלעס וואָס מיר טהוען, אין אלעס וואס מיר אונטערנעהמען און דיינקען צו אונטערנעהמען. „אונזער הילף ליעגט אין אונז אַליין“ — דאס הייסט קיין באַראָן,

ניט אפילו אַלע באַראָנען צוזאַמען זענען אין שטאַנד אונז צו העלפען, אונז צו ערלעזען ווען מיר אַליין, פון קליין ביז גרויס, פון אָרים ביז רייך, ווען מיר אַלע, מענער און פרויען, וועלען ניט מיטווירקען, מיט־העלפען מיט אַלע קרעפטען, ווען מיר אַליין וועלען ניט זיין אין שטאַנד צוריקצווייזען גאַנצע מיליאָנען וואָס די מיליאָנערען געבען פאַר אונזער טובה, ווען זיי זענען ניט בעשטימט פאַר דעם וואָס מיר ווילען, וואָס מיר שטרעבען, פאַר דעם וואָס אונז איז טייער און הייליג. מיר מוזען זיך ערציהען אַז אונזערע פאַרשטעהער, פיהרער, אונזערע בעפאָלמעכטיגטע זאָלען דינען אונזערע צוועקע, ניט זייערע. אונזער פיהרער, אונזער בעפאָלמעכטיגטער קען זיין נור דער, ווער עס איז איבערגעבען מיט לייב און זעעלע אַלע אונזערע הייליגע וואונשען, ווער פערקערפּערט אין זיך דאָס שענסטע און בעסטע וואָס ליעגט אין דעם יודישען פאָלק. נור דעם קענען מיר געהאָרכען און פערטרויען, ווער עס ליידעט מיט אונז, ווער עס קען און ווער עס וויים אַלע אונזערע געהיימסטע וועהטיגען, ווער עס הערט זיך צו זעהר אויפמערקזאַם צו אַלע אונזערע געפיהלען, צו אַלע אונזערע בעדירפניסען, צו אַלע אונזערע געדאַנקען. נור דער קאָן זיין אונזער פיהרער, ווער עס לעבט מיט אונז, צווישען אונז און פאַר אונז. עס איז ניטאָ און עס קען ניט זיין קיין גרויסער מאַן ביי יודען ווען מיר אַליין האַלטען איהם ניט פאַר גרויס, ווען מיר אַליין האָבען צו איהם קיין פאָלשטענדיגען פערטרויען. ניט פון אויסען נור פון אינווייניג מוז צו אונז קומען אונזער פיהרער, ניט פון אויבען אַראָפ מוז ער אויף אונז קוקען, נאָר בעטראַכטען אונז אַלס זיינע גלייכע ברידער. מיר דאַרפען וויסען אַז אונזערע פיהרער, אונזערע פערטרעטער זענען גרויס נור ווייל מיר מאַכען זיי גרויס, ווייל זיי רעדען אין אונזער נאָמען, ווייל מיר שטעלען זיי אין דער שפּיטצע און פערלייהען זיי כבוד און גלאַנץ. אָהן אונז זענען זיי גאַנץ געוועהנליכע מענשען, קיינער וואָלט זיי בעמערקט, קיינער וואָלט זיי ניט אַנערקאַנט, דאַרום דאַרפען זיי דאָס ניט פערגעסען, און נאָך מעהר דאַרפען מיר אַליין עס ניט פערגעסען און ניט לאָזען זיך טרעטען. מיר מוזען גאַנץ גענוי וויסען וועמען וועהלען וויר פאַר רבנים, פאַר ראַבינער, פאַר גבאים און פאַרשטעהער, וועמען שיקען מיר אַלס דעליגירטע צו אונזערע ציוניס־טישע קאָנגרעסען, מיר מוזען גאַנץ גענוי וויסען וועמען וועהלען מיר אַלס אונזערע פירשפּרעכער, וועמען געבען מיר איבער אין האַנד אונזערע קינדער, אונזערע נאַציאָנאַלע גיטער. ניט אַבי וועמען, ניט ווער עס וויל דאָס נעמען אין די הענד זאָלען מיר דאָס איבערגעבען, נאָר דעם וואָס פאָדערט עס, ווער עס איז ווערט, און מיר אַליין מוזען קענען אונטערזוכען, וויסען און פאַרשטעהן ווער איז ווערט צו זיין אַ ראש, אַ פרנס ביי אונז.

נאָר צו וויסען און פאַרשטעהן מוז מען זיך אַביסעל בילדען, אַביסעל דיינקען — און דאָס קענען מיר, דאַצו האָבען מיר פעהיגקייט, מיר מוזען נור וועלען.

און וויסען און פאַרשטעהן איז אויך נייטהיג, נייטהיגער מעג מען זאָגען פון אַלעס, צו ערציהען ווי עס דאַרף צו זיין אונזערע קינדער. מיר מוזען זיי ערציהען אין יודישען, אין נאַציאָנאַלען זינען, דאָס הייסט געוועהנען זיי פון קינדרוויז אָן צו ליעבען, צו שעטצען אונזער פאָלק, צו גלויבען, צו האָפען אין זיין ווידערגעבורט, לערנען זיי גרינדליך אונזער הייליגע שפּראַכע, אונזער תורה און אונזער געשיכטע: מיר מוזען זיך בעמיהען מיט אַלע מעגליכקייט צו בילדען זיי איבער־הויפּט, צו שטאַרקען זייער קערפּער און גייסט. אויך אונזערע טעכטער מוזען מיר אין דעם זעלבען זין ערציהען, זיי זאָלען זיין גוטע יודישע טעכטער זיי זאָלען קענען זיין גוטע, געזונדע מוטערס.

ערציהען אונזערע קינדער זיי זאָלען זיין עכטע יודען און מענשען, ערציהען זיי פאַר אונזער גרויסע צוקונפט, זיי זאָלען אונז, אונזערע אידעאַלען געהערען, געהערען מיט לייב און זעעלע — וואָס קען זיין אַ הייליגער חוב פון דעם?

און כדי מיר זאָלען קענען גוט, ווי עס דאַרף צו זיין, ערציהען אונזערע קינדער אַלס יודען און מענשען, מוזען מיר זיך אַליין ערציהען, אַליין שטענדיג פערפאָלקאָמנען, אונזער פּינטעלע יודישקייט בעשטעהט דאַרין, אימער בעסער ווערען, אימער זיך ווייטער ענטוויקלען, העכער און ווייטער געהן, אימער אַרבייטען אויף אונזער אייגענע ערציהונג און פערבעסערונג און אויף די ערציהונג פון אונזערע קינדער אָדער בעקאַנטע און פערוואַנדטע, אימער זוכען און געפינען אין זיך נייע קראַפט צום ווידער געבורט, צום אויפלעבען, „ובחרת בחיים“, דו זאָלסט אויסוועהלען דאָס לעבען, הייסט אונז אונזער תורה. און לעבען הייסט וואַקסען, ענטוויקלען זיך, קעמפּפען, זיעגען, קיינמאָל פערצווייפלען, קיינמאָל אויפהערען האָפען.

איבער זעלבסטערציהונג און דער ערציהונג פון אונזערע קינדער, איבער דעם פּראָגראַם וואָס מיר האָבען אויסצופיהרען אַלס יודען און אַלס מענשען אין איצטיגער צייט וועלען מיר נאָך אָפטערס געלעגענהייט האָבען צו רעדען אין׳ם „יוד“.

ברלין. ר. בריינין.

קיין באזעל.

(פאָרטזעטצונג.)

III.

איך זיין ווייטער אין וואַגאָן, נאָר שוין אין דריטער קלאַסע אין קאַפּע פאַר „ניכט־רויכער“, עס איז אויך אַ שנעל־צוג, וואָס געהט ביז ווינען נור צוואַנציג שטונדען, פּונקט עלף און דריי מינוטען געהט דער צוג אַב שטיל, אָהן געקלינגעריי, אָהן לויפעניש, אָהן געפילדער: נאָר די עלעקטרישע גלעקליך שוין ביים וועקגעהען שפּיעלען צו אַ גאָר שטילען „זייט־געזונד“. אין וואַגאָן איז ענג, דאָס הייסט אַלע פּלעצער זענען פערנומען. פון דעססטוועגען שטופּט מען זיך ניט, מע זידלעט זיך ניט און מע פערנעהמט די פּלעצער גאָר אָהן מלחמה, — עפּיס גאָר שלא כדרך הטבע. איך זיין ביים פענסטער און אַזוי ווי עס ווערט אַביסעלע הייס, בייג איך מיך אַרויס מיך אַנצושעפּען מיט פרישע לופט. דער קאָנדוקטאָר, וואָס געהט גראָד דורך דעם וואַגאָן, געהט צו צו מיר און ווייזט מיר אָן אויף אַ אייזערען בלעטיל, וואָס איז צוגעשלאָגען טאַקי ביים פענסטער, וואו עס שטעהט אָנגעשריבען אויף דריי שפּראַך: פּויליש, דייטש און רוטעניש, אַז מע בעט זיך ניט אַריבער צו בייגען, ווייל דערפון קען אַרויסקומען איין אומגליק. דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען הער איך, אַז פון שטאַרק בייגען זיך קען איין אומגליק אַרויס! פערקערט — כל־ימי האָב איך געהערט זאָגען גאָר, אַז „פון אַ איבריגען בייג טהוט דער קאָפּ ניט וועה“, אַז אָהן בייגען זיך טויג מען גאָר אין גאַנצען אויף כפּרות, וכל המרבה הרי זה משובח, און ווער עס בייגט זיך מעהר, אַז וואויל איז איהם...

אין קאַפּע איז לויטער דאַמען: נאָר אויף איין באַנק אין דער לינקער האַנד זיצען צוויי קסיאָנדזען אין שוואַרצען געקליידעט, מיט ברייטע זיידענע גאַרטלען, מיט שוואַרצע פליאַשענע קאַפּעלישען — אין גאַנצען אַזוי ווי עס פלעגען זיך אַמאָל קליידען און קליידען זיך נאָך היינט אַ סך גאַנץ פרומע יודען. און קוקענדיג אויף די דאָזיגע קאַטאָלישע גלחים, אויף זייערע לאַנגע קאַפּאָטעס, אָהן אַ סטאַן, אויף זייערע ברישלעקעס, האָב איך אַרויסגעזעהן בעשאַמפּערליך אַז דאָס גאַנצע קליידונג פון אונזער עלטערען דור איז פּשוט נאָכגעמאַכט די פּוילען. די צוויי קסיאָנדזען זענען געזעסען שטאַרק פערטיעפט אין קליינע ספרים׳ליך, זעהר שיין געבונדען, מיט גאָלדענע שניטען, — אַזוי איז ביי זיי אַ דין, צי אַ מנהג, אַז וואו זיי שטעהען, וואו זיי געהען, אפילו ביים שפּאַצירען האַלטען זיי פאַר די אויגען אַ הייליגען ספר, עס זאָל זיי, חלילה, ניט אַרויספקומען קיין פרעמדע מחשבות, אַ שטענער פון עולם־הזה. דאָס גאַנצע דענקען, דאָס גאַנצע טהון, דאָס גאַנצע לעבען — אַלס לשם שמים, נור תורה, עבודה און גמילות־חסדים. פון דעססטוועגען, האָטש זיי האָבען זיך גאָר אָבגעזאָגט פון אַלע מענשליכע תאוות און זענען זיך אין גאַנצען מקריב צו גאָט, זעהען זיי אויס גאָר ניט שלעכט דוקא; קיין עין־הרע גאַנץ פעטע בייכער מיט אָנגעגאָסענע קויליכדיגע פּנים׳ער ווי די טעלער. אויף זיי זעהט מען טאַקי אַרויס בעשאַמפּערליך, אַז „לא על הלחם לבדו יחיה האדם“, אַז מיט שינקען, געהאָרדעוועטע גענז, גוטען ווייך און כדומה, — קען מען אויך ווי עס איז אויסקומען...

נעבען מיר זיצט אַ בילד־שיינע נקבה פֿון אַ יאָהר צוואַנציג מיט אַ לויטער עדעל געזיכט, מיט עטוואָס פֿאַרביגע באַקען, אַ קלאָר ווייסען שטערען מיט גרויסע טונקעל־גרויע שיינע אויגען, מיט קאַשטאַנענע האָר צינויפֿגענומען אין אַיין בינטעל, ווי אַ קרוין, מיט לאַנגע זיידענע ברעמען. דאָס גאַנצע איהרע קליידונג איז איינפֿאַך, אבער זעהר שיין מיט גרויסען געשמאַק. זי רעדט זעהר פֿריינדליך מיט די צוויי יונגע דאַמען, וואָס זיצען אַקעגען אונז. דאָס געשפּרעך איז אויף פּויליש, און אַזוי צוקער־זיס, מיט אַזוינע זיסע קוקען און שמייכעלען איינע אויף דער אַנדערע, אַז עס דאַכט זיך, אַט אַט וועלען זיי זיך צעקושען און צעגיסען זיך אין זיסע טרעהרען... אַזוי איז דער אַרט פֿון די פּוילען. ביים רעדען לעגען זיי אַריין אין יעדען וואָרט אַזאַ קורטוב של דבש, אַז טאַקי אין אדם יכול לעמוד מפני ריחם, בפרט דער וואָס איז ניט געוואוינט. דאָרט די קסיאָנדזען האָבען אויף אַ ווייטע אַוועקגעלעגט די ספרים אין אַ זייט און אויך זיך צערעדט מיט צוויי פּולע דאַמען, אַבי־סעל אין די יאָהרען, וואָס זיצען אַקעגען זיי און קוקען אויף זיי מיט גרויס אהבה און יראה, — און אַזוי איז פֿון דעם גאַנצען קאָפּע געוואָרען אַ מין טייך, וואָס פֿליעסט מיט הוילע האַניג. פֿון דעם שרעקליכען זיסקייט האָט מיר אָנגעהויבען אַביסעל נישט גוט צו ווערען אויפֿ'ן האַרץ, דערצו איז די היץ געוואָרען גרעסער. איך האָב מיך אויפֿגעהויבען און האָב מיך אַביסעל אָבגעפֿרישט אויף דער פּלאַטפֿאָרמע פֿון דעם וואַגאָן: נאָכדעם בין איך איבערגעגאַנגען אויף אַ ווייטע אין אַנדערען טהייל וואַגאָן. דאָרט איז אַלעס געווען פֿערוויקעלט און פֿערדעקט מיט רויך, אַזוי ווי ביי דער צערשטערונג פֿון סדום און עמורה. דער גאַנצער וואַגאָן כמעט איז באַזעצט מיט יודען, אַלע, ווי געוועהנליך אין גאַליציען, אין לאַנגע קאַפּאָטעס ביז אין דער ערד, שרעקליך לאַנגע פאות, געקרייזעלט, ווי אַ שרויף, וואָס ציהען זיך ביז אין די אַקסלען: דער גרעסטער טהייל אין שיך און זאָקען, זעהר קויטיגע מיט אויסגעטרעטענע פּיאַטעס מיט פֿערשמאָלצעוויטע יאַרמולקעס אונטער די אויסגעריבענע קאַפּעלישען אָדער אונטער די קאַרטוזליך, וואָס זענען פֿערריקט הויך אויף דעם שטערן. דער גאַנצער הולך איז שרעקליך אָבגעלאָזט, די האָר צעבאָרשטען, די באָרד צעשויבערט, אַלעס קויטיג, ניט נור די קליידער, אפילו די פּנימער, גלייך ווי גאַנץ לאַנג ניט געוואַשען. אַלע האַלטען אין מויל לולקעליך מיט געבויגענע טשובוקליך, רויכערען און שפּייען. זיי רעדען צווישען זיך שטאַרק הויך, גלייך ווי זי קריגען זיך און אינגאַנצען דער אַרט רעדען איז עפּיס ווילד, עפּיס אומגעלימפּערט גאָר אָהן אַ קאַפּ האָניג. אויפֿ'ן ערשטען קוק ווייזען זיי אויס ווי מענשען, וואָס לאַכען זיך אויס פֿון דער גאַנצער וועלט און פֿון זיך אַליין נאָך מעהר ווי פֿון אַלעמען, לעגען ניט כבוד אויף קיינעם און בפרט אויף זיך אַליין. אַלעס הבל־הבלים — און רוף מיך קנאַקניסעל. איך זעץ מיך אנידער אויף אַ עק באַנק און פּריוו מיך מיט זיי אַריינגעהן אין אַ שמועס אַריין. נאָר אויף יעדער פֿראַגע, אויף יעדער וואָרט ענטפֿערט מען מיר מיט אַ האַלב מויל און מע קוקט אויף מיר עפּיס ניט זעהר פֿריינדליך. איך זעה אַז ביי אַלע אויף די ליפּען ליעגט איין קשיא: „ווער האָט עס דיך אַהער געבעטען; וואָס קערסט דו זיך אָן מיט אונז?“ נאָר איינער פֿון זיי ענטפֿערט מיר עפּיס פֿריינדליכער. דאָס איז אַ יונגער מאַנן, נאָך פֿון אַ יאָהר אַכט און צוואַנציג־דרייסיג, אַ גאַנ'ץ טונקלער, מיט שוואַרצע געדעכטע האָר, מיט אַ שוואַרץ קליין בערדיל, מיט שוואַרצע ר'ונגע אויגען, אַביסעל אַ גראָבע נאָז, די אייבערשטע ליפּ אויך אַביסעל גראָב. ער איז אָנגעטהון פֿיעל ריינער און שענער ווי די איבריגע, און דאָס גאַנצע אויסזעהען זיינס איז פֿיעל פֿיינער, עדלער. ביסליכווייס האָב איך מיך מיט איהם צערעדט — דאָס איז אַ גאַנ'ץ עדלער יונגער־מאַן, קען גוט לערנען, איז אָנגעלעזען אין דער נייער יודישער ליטעראַטור, לייענט אויך דייטש און פּויליש, נאָר איז געבליבען פֿעסט ביי זיין שטרענגען גלויבען און ביי די געדאַנקען פֿון אַ שטרענג־פֿרומען־יודען. נאָך דעם, אַז איך האָב מיך מיט איהם צערעדט, האָבען די אַנדערע, וואָס זענען געזעסען נעבען איהם, אָנגעהויבען קוקען אויף מיר עטוואָס פֿריינדליכער און איינער, אַ יוד פֿון אַ יאָהר פֿופֿציג, וואס איז געווען צעבאָרשטען מעהר ווי אַלע, האָט מיר אפילו מזכה געוועזן מיט די געוועהנליכע פֿראַגען: פֿון וואַנען איך בין, ווער איך בין, וואָס איז מיין געשעפֿט וואָהין איך פֿאָהר און נאָך וואָס איך פֿאָהר, צי האָב איך אַ ווייב און קינדער וכדומה. איך האָב ניט געענטוואָרט; פֿון דעסטוועגען איז ער ביי זיך ניט אַראָבגעפֿאַלען און האָט מיר נאָך אַ מאָל פֿאָרגעלעגט די אייגענע שאלות, נאָר אַביסעלע אַנדערש. ער האָט ווי אַזוי עס איז, ביי מיר אַרויסדערטאַפּט, אַז איך פֿאָהר קיין באַזעל. — אַזוי? — פֿאָהרט עט'ץ (איהר) קיין באַזעל? וואָס־זשע עט'ץ האָט דאָרט אַ שטיקעל אַייסק (עסק)? — האָט ער מיך אָנגעהויבען פֿרעגען: און אַז איך האָב איהם געענטוועט, אַז קיין עסק האָב איך דאָרט ניט, האָט באַזעל ביי איהם פֿאַרלוירען דעם גאַנצען אינטערעס, און איך האָב אויך עפּיס ביי איהם בעקומען אַ פּנים ווי חוזק און מעהר האָט ער מיך שוין ניט געפֿרעגט. וואָס פֿאַר־אַ ווערט, מינשטיינס געזאָגט, האָט באמת איין אָרט, אדער אַ מענש, גאָר אָהן אַ שטיקעל עסק. נאָר דער שוואַרצער יונגער־מאַן, אַז ער האָט דערהערט דעם נאָמען „באַזעל“, האָט ער זיך נאָענטער צוגערוקט צו מיר און האָט מיך באַלד געפֿרעגט צי בין איך אַ „ציוניסט“.

איך מוז זאָגען דעם אמת, אַז איך האָב זעהר פֿיינד די שאלה און האָב אויך ניט שטאַרק ליעב די אַלע מיני נייע נעמען: „ציוניסט“, „פּאַלעסטינעי'ן“, „נאַציאָנאַליסט“, וכדומה. ערשטענס—וואָס פֿאַר אַ פּנים האָט עס, אַז מע טראָגט אויף זיך כסדר אַ מין בלעטיל מיט איין אויפֿשריפֿט: „אָט דאָס בין איך“, אָדער, אַז מע שרייעט אין אַלע גאַסען: „רבותי, איך בין מכריז און מודיע, אַז איך בין דאָס און דאָס, איך דענק איך פֿיהל אַזוי און אַזוי“. דאָס זענען זאַכען, וואָס דאַרפֿען ליגען טיעף איינגעוואָרצעלט אין האַרצען, אין גאַנצען אונזער נפש, און אַז ביי אונז אין האַרצען ליעגען די דאָזיגע געפֿיהלען דאַרפֿען ווייזען אונזער טהוען, אונזערע גאַנצע האַנדלונג און ניט דאָס בלעטיל מיט דער אויפֿשריפֿט, ניט דאָס אויסרופֿען. צווייטענס געפֿין איך אין דער שאלה און אין די בעזונדערע צונעמענישען אַ שרעקליכע בעליידיגונג: יעדער מענש מיט רעכטען פֿערשטאַנד, מיט רעכטע געפֿיהלען האָט ליעב זיין פֿאַלק, וויל, אַז זיין פֿאָלק זאָל לעבען גליקליך, דאָס הייסט פֿריי, זעלבסטשטענדיג, זאָל ניט דאַרפֿען האָבען צו פֿרעמדע אומות, זאָל קענען לעבען נאָך זיינע אייגענע מנהגים, נאַך זיינע אייגענע געזעי'ן, נאַך זיינע אייגענע געדאַנקען, וואָס דיא צייט האָט אויסגעאַרבייט, נאַך זיין אייגען גלויבען, זאָל רעדען זיינע אייגענע שפּראַך, מיט איין וואָרט — זיין פֿאָלק זאָל תמיד קענען זיין דאָס, וואָס עס איז אַליין, וואָס עס וויל זיין אַליין און ניט דאָס, וואָס אַנדערע ווילען, אַז עס זאָל זיין; וואָרום נור דאָס הייסט געלעבט, נור דערפֿאַר איז כדאי צו לעבען. שטעלט אַייך פֿאָר, איהר געהט צו צו אַ דייטש, צו איין ענגלענדער, צו אַ גרעק, אַ באָלגאַר וכדומה, און פֿרעגט איהם בזה־הלשון: „וויט־זשע מוהל, מיין ליעבער דייטש, צי מיין טהייערער גרעק, איהר האָט ליעב אייער פֿאָלק, איהר וואָלט געוואָלט אַז עס זאָל תמיד בלייבען אַ בעזונדער פֿאָלק, אַ בעל־הבית ביי זיך, צי געפֿעלט אייך גאָר בעסער אַייער פֿאלק זאָל זיך אַ צייט אַרומשלעפּען אין די הייזער פֿון אַיין פֿאָלק צו'ם אַנדערן און דערנאָך פֿערשווינדען צווישען אַנדערע, עס זאָל פֿון איהם קיין זֵכֶר ניט בלייבען? — ווייסט איהר, וואָס עס וואָלט געווען? — דער דייטש, אָדער דער ענגלענדער וואָלט אַייך, אָדער אָנגעקוקט ווי אַ משוגענעם, וואָלט אַ שפּיי געטהון און אוועקגעגאַנגען; אַדער ער וואָלט געוואָרען אָנגעצונדען און אַייך אָבגעשטעקט אַ פּאָר פֿלאַמענדיגע פּעטש. וואָרום אויף צו דענקען און צו פֿיהלען אַנדערש דאַרף מען זיין די נידריגסטע בְּרִיָה אויף דער וועלט, אָדער גלאַט די גרעסטע בהמה, אַ מין שאינו־יודע־לשאול. דאָס זענען געפֿיהלען, וואָס די טבע פֿון דעם מענשען ברענגט אַליין צו זיי און זענען ביים מענשען אַזוי נאַטירליך, ווי עסען, טרינקען, דענקען, ליעב האָבען קינדער, ליעב האָבען עלטערן. דאַריבער דאַכט זיך מיר, אַז דער נאָמען „יוד“ איז כולל אין זיך די אַלע מיני נעמען: „ציוניסט“, „נאַציאָנאַליסט“, „פּאַלעסטינעי'ן“ וכדומה. יעדער, וואָס איז אַ „יוד“, האָט אַ רעכט יודיש האַרץ, מיט רעכטע מענשליכע געפֿיהלען, איז ניט קיין טומטום, קיין אַנדרוגינוס, קיין חרש שוטה וקטן, מוז ער האָבען די אייגענע געפֿיהלען צו זיין

פאָלק און שטערבען פאַר זיין פאָלק, אַזוי ווי עס שטערבט אַ מינדעסטער גרעק, אַ מינדעסטער באָלגאַר, אָדער מאָלדאַוואַן. אמת, צווישען אונז איז דאָ מעהר, ווי צווישען אַלע פעלקער, מענשען מיט פערדאָרבענע האַראַקטערען, פערדאָרבענע געפיהלען, מיט פערדאָרבענעם שכל, נידריגע קנעכט, וואָס שפּייַ זיי אין פּנים, זאָגען זיי עס גערט אַ רעגען, טרעט זיי מיט די פיס, טרייב זיי ווי די הינד, שרייען זיי אַלס אין איין קול: „אהבתי את אדוני, לא אצא חפשי״, איין עצרת־בוגדים, וואָס לייקענען אָב זייער פאָלק, זיך אַליין, שרייען אַז זיי זענען ניט זיי, יודען זענען ניט קיין יודען, וואָס וואָלטען זיך געשעצט פאַר גליקליך, אַז אַלע יודען זאָלען זיך צעשמעלצען צווישען אַנדערע, אַז עס זאָל פון זיי קיין זכר ניט בלייבען. און טאַקי ווייל ביי אונז זענען פאַראַנען אַזעלכע מיני נידריגע בעשעפענישען, איז אין דער שאלה און אין די נעמען אַזאַ גרויס בעלייגידונג. עס איז פאַראַנען פעלקער, וואָס ביי זיי איז דאָ שרעקליך פיעל שכורים, גנבים. היינט געהט צו צו איינעם פון אַזאַ פאָלק און פרעגט איהם: „זייט זשע מוחל, פעטער, אַיאַ איהר זענט ניט קיין גנב, ניט קיין שיכור״? — איצט וועט איהר שוין פערשטעהען, פאַר וואָס איך פיהל מיך טיעף בעליידיגט, אַז מע פרעגט מיך צי בין איך אַ „ציוניסט״, „נאַציאָנאַליסט״ און זאָ ווייטער. עס איז ביי מיר אַלס איינס, גלייך ווי מע וואָלט עמיצען געפרעגט: „זאָגט, זייט מוחל, איהר האָט מענשליכע געפיהלען, צי זייט איהר גאָר עפּיס אַ מין פערדאָרבען נפש״?

דער יונגער־מאַן, גאָר אָהן חכמות און קלערענישען, האָט מיר באלד געוויזען, אַז ניט נור איך דענק און פיהל אַזוי.

מיר האָבען זיך, פערשטעהט זיך, צערעדט וועגען דער נייער בעוועגונג, וואָס מע האָט איהר אַ נאָמען געגעבען „ציוניזמוס״. איך האָב איהם געפרעגט ווי אַזוי שטעהט עס ביי זיי מיט דער בעוועגונג, צי איז דאָ אין גאַליציען פיעל, וואָס זענען צו איהר צוגעשטאַנען, וואָס זענען פאַר דער אידעע.

— „ווי הייסט — האָט ער מיר געענטווערט — יעדער יוד איז בוודאי פאַר דער אידעע״ ווי קען דען זיין אַנדערש?

— אין אייערע „פוילען מאָזאַישער קאָנפעסיאָן״ — האָב איך איהם געפרעגט:

— ווער רעדט פון די לייט — האָט ער מיר געענטווערט מיט אַ בייזער — דאָס זענען דאָך נידריגע געזעלען, וואָס ליעגען אונטער די פיס ביי דער שליאַכטע, וואָס פאַר יודישקייט איז אין זיי דאָ?

— נאַ, און וויפיעל גאַנ׳ן פרומע יודען איז פאַראַנען, וואָס זענען שרעקליך אַקעגען דער באַוועגונג — האָב איך איהם ווייטער געפרעגט.

— „גאַנ׳ן פרומע? — ניין, ביי די גאַנ׳ן פרומע איז גאָר עטוואָס אַנדערש. מע דאַרף נאָר וויסען, וואָס צו פערשטעהן אונטער דעם וואָרט „פרומע״. עס זענען דאָ זעהר פיעלע, וואָס דאַווענען, טהוען אַלעס, וואָס אַ יוד דאַרף טהון, און זענען גאָר ניט פרום, האָבען פערשטאָפּטע הערצער, פערשטאָפּטע געפיהלען, האָבען אין זיך קיין יודישען אָדער, אַזעלכע גיבט עס זעהר פיעל צווישען אונזערע רייכע אין גאַליציען. דאָס זענען מענשען אָהן רחמנות, ביי זיי איז אַלעס עדעלע אָבגעשטאָרבען. זיי קימערען זיך ניט פאַר דעם פרט, זיי קימערען זיך ניט פאַר דעם כלל. דער העלער *), דער גולדען — דאָס איז זייער גאָט, זייער אידעאַל, זייער פאָלק — אַלעס. פון זיי איז גאָר ניט צו רעדען, נאָך ווייניגער ווי פון אונזערע פאָלאָניזירטע יודען. יענע קריכען צו די פוילען, שלעפּען אויף זיך אַרויף פוילישען פאַטריאָטיזמוס וועגען הויישעה, ווייל דער נידריגער אינסטינקט שטופּט זיי צו׳ם שטאַרקערען. נאָר עס וועט קומען אַ צייט ווען דער זעלבער אינסטינקט וועט זיי שטופען צוריק. פיעל האָבען שוין צוריקגעקערט. אָבער פון די שטיינער איז גאָר נישט צו האָפען. עס גיבט אָבער אמת׳ע פרומע יודען, וואָס זענען ניט חלילה געגען דער אידעע, געגען דעם געדאַנק אַליין, נאָר די פאָרמע איז אונז עטוואָס פרעמד און אויך די אַגיטאַטאָרען און די אַגיטאַציאָנס־מיטעל. עס קומט אונז פאָר עטוואָס קאָמיש, אַז די יונגע דאָקטוירים קומען און אונזערע שטעדטליך אונז צו באַקערען צום „ציוניזמוס״. עס איז דאָס אייגענע זיי זאָלען קומען אונז צו באַקערען צום „יודענטום״, אונז מגייר זיין. פערשטעהט זיך לעת־עתה האַלטען מיר זיך אַביסעל פון דער ווייטענס, ווייל ביז אַהער איז ביי אונז, אין גאַליציען, דער גאַנצער ציוניזמוס און די גאַנצע נאַציאָנאַלע־בעוועגונג בעשטאַנען נור אין רעדעס. און רעדעס דאַרפען מיר ניט. וואָס איז ציוניזמוס, נאַציאָנאַל־געפיהל, דאָס ווייסען מיר, דאָס פיהלען מיר בעסער ווי זיי. יודען דורך און דורך זענען מיר. דעם גאַנצען עול פו׳ם יודענטום טראָגען מיר איבער, אַלע יודישע צרות, אַלע יודישע וועהטאָגען טראָגען מיר איבער, פיהלען מיר מעהר, ווי אַלע. דערווייל האָבען זיי אונז נאָר ניט געבראַכט קיין נייעס. דער געדאַנק, וואָס מע רופט איהם יעצט ציוניזמוס איז אַלט אַזוי פיעל, ווי דאָס יודישע פאָלק. מיר האָבען קיין מאָל ניט אויפגעהערט צו זיין יודען, קיין מאָל ניט פערגעסען אונזער האָפנונג צו זיין אַ פאָלק אין דעם לאַנד פון אונזערע אבות־אבותינו. לאָזען זיך אַליין די יונגע דאָקטוירים פריהער אמת באַקערען — דאַן וועלען מיר זעהען. וועגען אונז — האָט ער געענדיגט — וועגען די אמת׳ע אָרטאָדאָקסען, קענט עט׳ן בלייבען גאַנ׳ן רוהיג. אונז וועט עט׳ן תמיד געפינען אין יודישען לאַגער. מיר דאַרפען ניט גערערען צו פעראיינען ציוניסטען צו זיין. מיר זענען עס און וועלען עס בלייבען עוויג.

איך האָב איהם געוואָלט עטוואָס ענטווערען געגען זיינע רעד, נאָר דאָ זענען מיר געקומען קיין זלאָטשעוו און דער יונגערמאַן האָט געדאַרפט אַראָבגעהן. ער האָט זיך מיט מיר ווארם, ברודערליך געזעגענט און געוואונשען פיעל גליק דעם קאָנגרעס און דעם יודישען פאָלק...

(פאָרטזעטצונג קומט) בן־עמי.

די יודישע אוצרות.

(פאָרטזעטצונג.)

ג.

אַ געזונדער גוף! דאַכט זיך, וואָס איז איבער דעם דאָ אַ סך צו טענה׳ן? וואו וועט איהר געפונען עלטערן, בפרט נאָך יודישע, וואָס האָבען נישט ליעב זייערע קינדער און ווילען ניט מיט׳ן גאַנצען האַרצען, מיט׳ן גאַנצען לעבען, אַז די קינדער זייערע זאָלען זיין געזונד און שטאַרק אויף אַלע אֵברים? זאָגט עס אָבער נישט, ס׳איז איבער דעם שטאַרק דאָ וואָס צו רעדען און צו טענה׳ן. אמת טאַקי, אונזערע יודען האָבען סכנות ליעב און זענען שרעקליך געטרייע די קינדער און ווילען געוויס, ווי איינער וויל לעבען, אַז זיי זאָלען זיין תמיד פאָלקאָם געזונד און קיינמאָל נישט וויסען פון קיין וועטהיג: נאָר מע דאַרף אָבער נישט פערגעסען אַז מיט ווילען אַליין מאַכט מען נאָך גאָר נישט. די צרה איז, וואָס זעהר ווינציג ווייסען און פערשטעהען ווי אַזוי עס איז שטאַרק נייטיג אומצוקוקען זיך אויפ׳ן קינד׳ס גוף בעצייטענס, פון געבוירען אָן, און פערהיטען עס ווי ווייט מעגליך פון אַלערליי וועטהיגען און שלעק.

ווער קענן עס לייקענען, אַ יוד איז אַודאי אין אַלע צייטען גרייט זיך מפקיר צו זיין פאַר׳ן קינד, ער צאַפּעלט פאַר דעם ווי פאַר׳ן שוואַרצאַפּעל פונ׳ם אויג; פאַלט עס נור איין דאָס מינדסטע, לויפט ער שוין אין איין אָטהעם צו׳ם רופא און לעגט אַיין די וועלט. דאָס אַלעס איז געוויס אמת, נישט דאָס אָבער איז אינגאַנצען דער עיקר. ביטער און פינסטער איז שוין דעמאָלס ווען דער גאַנצער גוף איז ווי אַ צעבראָכענער שאַרבען, עפּיס ווי איין אַלטער, אויסגעריבענער און פערפוילטער בגד, וואָס מע דאַרף אַלע רגע לויפען פעררעכטען, דאָ פערנייען דאָרט פערלאַטען... ווייל איז נ׳ר די דאָזיגע עלטערן, וואָס זייערע קינדער זענען באמת געזונד און שטאַרק און דאַרפען נישט וויסען אַלע מאָל פון קיין רופא מיט רפואות.

געפונען זיך ביי אונזערע יודען אַ סך אַזעלכע גליקליכע עלטערן?

ווינציג, זעהר זעהר ווינציג. גאָר זעלטען וועט איהר געפונען אַ יודישע פאַמיליע אַלע דאָרט זאָלען זיין אינגאַנצען „רקו־הבריאה״

*) אַ האַלבער קרייצער.

און נישט דאַרפֿען אָנקומען אָפֿט צו׳ם דאָקטאָר אָדער פֿיהרען גאַנץ נאָענטע בעקאַנטשאַפֿט מיט׳ן אַפּטהעק. אויף חידושים מעג מען ווייזען אזאַ גליקליכען יודישען פֿאַמיליענפאַטער, וואָס אַ היבשע צייט זאָל אַוועקגעהן און קיינער פֿון זיין הויזגעזונד זאָל נישט ליגען אויפ׳ן קראַנקען בעט אָדער אַזוי קוים אַרומשלעפּען זיך און קרעכצען. אַנו פּריוווט נור געבען אַ פֿרעג די אַלע דאָקטורים גרויסע און קליינע, וואָס פֿרוכפּערען און מעהרען זיך היינטיגע צייט ווי די פֿיש אין ים, פֿון וואַנען האָבען זיי די גרעסטע יניקה, פֿון וועמען ציהען זיי מעה־סטעגטהייל שפע? פֿון יודען און ווייטער אַמאָל פֿון יודען. דאָקטורים אָהן אחינו בני ישראל וואָלטען געקענט האָבען אויף דער וועלט אַזאַ קיום פּונקט ווי פֿיש אָהן וואַסער. אמת, אונזערע יודען, זאָלען געזונד זיין, האָבען גלאַט אַזוי נישט פֿיינד דעם עסק פֿון דאָקטערען זיך און לויפֿען אָפֿטמאָל פֿערסאָפּעט צו׳ם רופא ווען עס הלומט זיך נור, אַז עס טהוט וועה דער מינדסטע נאַגעל, ווער שמיעסט די פֿערמעגליכע ביי אונז, אָדער די כלומרשט פֿערמעגליכע, וואָס ווילען אין אַלצדינג נאָכטהון אונזערע גבירים... אָבער נאָך אַלע זאַכען ליידען אונזערע יודען פֿאַרט אַלערליי שמערצען און קרענקען טאַקי אויפ׳ן רעכטען אמת, אַסך מעהר ווי די אַנדערע אומות־העולם.

יאָ, וואָס זאָלען מיר זיך נאַרען, אונזער פֿאָלק איז באמת שוואַך, מסוכן שלאַף, גאָר נישט אויף געלעכטער, נישט געמאַכט זיך. וואו אַ שטייגער, געפֿונט איהר טויט־בלאַסע פּנים׳ער און ווינציג בלוט, וואָס ברייננט צו אַלערליי מיני קרענק? מעהרסטענטהייל ביי יודען. וואו קראַנקע, צערייצטע, גאָר משוגע־צעלאָזטע נערוועןְ? ווייטער ביי יודען. וואו קאָפּוועהטיג, האַרצוועהטיג און נאָך אַנדערע פֿערשיעדנע גאַר משונה וועטהיגען? אַלץ ביי יודען, גאָר נישט דער ערך מעהר ווי ביי יעדער אומה ולשון אויף דער וועלט. מיט איין וואָרט, אונזערע יודען, מעג מען זאַגען, האָבען שוין „עקספּלואַטירט" אַלע מכות און פֿאַר זיך צוגענומען פֿון זיי דעם גרעסטען און בעסטען חלק. ס׳איז שוין באַלד דאָ אפֿילו אַזעלכע מינים חולאת׳ן, וואָס זענען כמעט גאָר אינגאַנצען יודישער „מאָנאָפּאָל", אַזוי אַז מיט דער צייט וועלען די נייעמאָדענע יודען אונזערע, וואָס געזונדטערהייט לאָזען זיי בשום אופן נישט דערקענען אויף זיך קיין זכר פֿון קיין פּינטעלע יוד, זיין גוט אין דער קלעם קראַנקערהייט נעביך: דאָס חולאת וועט אויסזאָגען דעם סוד פֿון הדר און אויפ׳ן קראַנקען בעט וועט זיך מוזען אַרויסווייזען פֿון וואַנען זיי שטאַמען אַרויס...

און די כלומר׳שט געזונדע, וואָס געהען אַרום און ליעגען נישט צו בעט, מישטיינס געזאָגט, וואָס פֿאַר אַ פּנים האָבען זיי? געהט נור אַרויס בעטראַכט אונזערע ברידער אין די גאַסען, אויף די בולוואַרען: איהר זעהט האָטש אונזערע יונגע לייט, די גבורי־ישראל? אַז אַך און וועה צו אַזאַ גבורה! גענוג צייכנען זיך אויס שטאָדט־מענשען בכלל מיט זייער שטאַרקייט, ווייל זיי זענען ווייט פֿון די פֿרייע פֿעלדער, אָפּגעריסען פֿון דער ליעבער נאַטור, — קען מען אונזערע לייט, נישט־קשה, אפֿילו צווישען די שטעדטיגע אויך ווייזען אויף חידושים: קליינע נפשות, אויסגעבלייכטע, אויסגעטריקענטע, אויסגעדאַרטע, אהן זאַפּט און קראַפֿט, ווי אויסגעקוועטשטע לימאָנעס, שרעקליכע סקעלעטען, הוילע הויט און ביינער, עפּיס נור ווי שאָטענס דרעהען זיך אַרום, נישטאָ וואָס אָנצונעהמען, נישטאָ אויף וואָס צו קוקען...

היינט ווער שמיעסט נאָך אונזער שוואַכערמין, היינטיגע יונגע פֿרויענצימער. דאָ איז גאָר אַ שרעק, אמת טאַקי, אַ היינטוועלטיגע פֿריילין אָדער דאַמע געהט אַרויס אויף דער גאַס „בעהאַנגען און בעקלאַנגען", אַזוי אַז זי קומט אויס זעהר אָפֿט אַ „פּאָלגע" מענש, דאָס פּנים בלוט און מילך: נאָר ווער ווייסט נישט אַז אָפֿטמאָל איז דאָס אַליין נור פֿאַר לייטען, גלאַט „יוצא" צו זיין פֿאַר דער וועלט אין די אויגען, אין תוך אַריין אָבער איז דאָס מעהר נישט ווי אַ שרעקליך שוואַך וועזען, וואָס בעשטעהט נור פֿון הוילע טריקענע ביינער מיט אומגעלימפּערטע נערוועןְ: וואָס האָט זיך שטענדיג צו בעקלאָגען אויף פֿערשיעדענע וועהטיגען און שמערצען, אינערליכע און אויסערליכע, מאָדנע און נישט מאָדנע; וואָס פֿאָהרט, אויב ס׳איז דאָ נור עפּיס אַ מעגליכקייט, אויף דער קור אין אויסלענדערשע בעדער, אויף די „לימאַנען", און אַזוי שטענדיג האַלט זי זיך אין איין דאָקטערען, און קוים וואָס עס האַלט זיך אין איהר די יונגע נשמה...

און פֿון אַזאַ יונגען דור וואָס פֿאַר אַ גבורות קען מען האָפֿען אויף ווייטער?

וואָס ווייטער געהט אַלץ ערגער און ערגער, און ווי עס פֿיהרט זיך ביי אונז כסדר קען גאָר אַנדערש נישט זיין. איהר דאַרפֿט וויסען אַז דאָס געוויסע ירושה־געזעטץ, וואָס בעשטימט פֿעסט אַז עלטערן גיבען איבער בירושה זייערע קינדער נישט נור געלד און חפצים, נאָר אויך מעלות און חסרונות, סיי קערפּערליכע סיי גייסטיגע, — דאָס דאָזיגע געזעטץ איז זעהר גרויס און שטאַרק, און עס העלפֿט צו דעם נישט קיין שום פּשט׳ליך מיט קיין אויבער־הסברות. לויט דעם קומט אויס, אַז אויב די פֿאָטער און מוטערביידע זענען קרענקליכע מוז ביי אַזאַ פּאָר־פֿאָלק געבוירען ווערען קינדער, וואָס געהען נאָך איבער די עלטערן אין שוואַכקייט.

היינט אויב אַזוי וועט זיין ווייטער, ווי איצט, אויב די יודישע עלטערן וועלען זיך נישט אומקוקען ווי עס דאַרף צו זיין אויף די קינדער אָפּצוהיטען זייער שוואַכען גוף פֿון קינדווייז אָן, אויב זיי וועלען זיך נישט לערנען, וויאַ אַזוי צו זיין נישט בלינדע נאָר אמת געטרייע עלטערן, צו וויסען און פֿערשטעהן ווי אַזוי און פֿון וואָס אָפּצוהיטען די קינדער, — מיט איינעם וואָרט, אויב עס וועט אַזוי געהן ווי עס געהט, ווער ווייסט צי עס וועט נישט קומען גיך אַזאַ צייט, וואָס אויף גאָט׳ס פֿאָלק וועט מען כמעט קענען זאָגען דעם זעלבען שבח, וואָס אויף גאָט אַליין: אין לו דמות הגוף ואינו גוף — ער האָט נישט קיין פֿאָרמע פֿון קיין גוף און ער איז טאַקי גאָר נישט קיין גוף!...

ד.

אין לו דמות הגוף ואינו גוף — דאָס איז אַ גוטער שבח טאַקי נור אויף גאָט, אָבער אַ מענשען זאָל גאָט אָפּהיטען פֿון אַזעלכע שבחים, פֿון אַזעלכע מעלות. אַ מענש מוז זיין אַ ב ש ר־ו ד ם, אַ נישט איז ער טאַקי גאָר קיין מענש ניט...

דאָס איז נישט קיין קלייניגקייט, נישט קיין געלעכטער, רבותי! דאָס יודישע פֿאָלק איז פֿון דער דאָזיגער זייט זעהר מסוכן: אַ פֿאָלק פֿון הוילע רוחניות קען נישט האָבען קיין פֿעסטען יסוד אויף אונזער עולם־השפל. אויף דער זינדעגער וועלט מוז שפּילען דער זינדיגער גוף אויך נישט קיין קליינע ראָלע, און אָהן אַ געזונדען קערפּער איז דאָס פֿאָלק (עס מעג זיין אַ עם חכם ונבון און האָבען וואָס פֿאַר אַ הויכע נשמה) גאָר פֿערפֿאַלען, עס קען נישט אויפֿקומען, עס קען אפֿילו קיין האָפֿנונג נישט האָבען אויף קיין רעכטען קיום. אַזוי ווי אַ איינציגער מענש קען שטאַרבען ביי׳ם קלאָרען שכל, ווען עס לאָזען זיך איהם אויס די כוחות פֿונ׳ם גוף, אַזוי קען אַ גאַנץ פֿאָלק אויך געהן פֿון דער וועלט צוליעב דעם פּשוט׳ן חומר. די וועלטגעשיכטע האָט שוין געוויזען אַזעלכע ביישפּיעלע, אַז פֿון גאַנצע פֿעלקער איז געוואָרען אַ תל און זענען פֿאַר דער צייט פֿערשווינדען געוואָרען פֿון דער וועלט, נור דערפֿאַר וואָס זיי זענען קערפּערליך געוואָרען אַלץ מעהר ענטאַרטעט און אויסגעטריקענט.

יאָ, דאָס יודישע פֿאָלק איז אין אַ שרעקליכער סכנה. דאָס פֿאָלק וואָס האָט שוין איבערגעלעבט אַלערליי יסורים פֿון חבוט־הקבר, וואָס אין אַלע צייטען האָבען זיך די שונאים געלעגט אויף איהם און אויסגעטראַכט אַלערליי מיתות־משונות אומצוברייננען איהם און עס האָט זיי קיין זאַך נישט געהאָלפֿען, — דאָס דאָזיגע פֿאָלק, וואָס איז אַזוי שטאַרק אין גייסט, קען חלילה געהן צו גרונד אַליין פֿון זיך, אויב עס וועט זיך נישט נעהמען ערנסט אומקוקען אויפ׳ן חומר, ווי עס געהער צו זיין, אָפּהיטען, שטאַרקען און קרעפֿטיגען דעם גוף.

אמת, היינטיגע צייטען איז מען דעם גוף דוקא נישט מבטל, מע פֿערלאָזט איהם נישט ווי אַ מאָל, מע פּייניגט איהם נישט מיט תעניתים, מיט סגופים, אַדרבא, מע קוקט זיך אויף איהם שטאַרק אום, אַ סך מעהר ווי אויף דער זינדיגער נשמה, מען קוקט אָבער נישט אין

דער זייט וואו מע דארף — אט דאס איז אינגאנצען דער אומגליק, וואס קומט ארויס דערפון וואס היינט האט עולם־הזה אויך א היבשען ווערטה און קיינער וויל שוין נישט לעבען ווי־עס־איז, גלאט אפצושטופען דאס נארישע וועלטיל, אז מיר ווייסען גאר נישט און לערנען זיך נישט צו וויסען ווי אזוי צו פיהרען א רעכט געזונד לעבען, און נאך מעהר הייבען מיר נישט אן צו וויסען, ווי אזוי צו שטעלען דאס לעבען פון אונזערע קינדער, אפצוהיטען זייער שוואכען חומר ווי עס דארף צו זיין. פערקעהרט גאר, גלייך ווי אויף צו להכעיס טהוען אונזערע יודען אלע מעגליכקייטען עס זאל אויסקומען פונקט קאפויר, עפיס נור ווי זיי זוכען אומיסטען מיטלען וואס מעהר אפשואכען דעם גוף, איבערהויפט ביי די קינדער, אויסטריקענען, צעברעכען איהם, ער זאל זיין נישט אנדערש נור טאקי משול כחרס הנשבר...

נעהמט, א שטייגער, ריינקייט. ווער פערשטעהט נישט אז ריינקייט איז געוויס איין טייערע און נייטיגע זאך אויף דער וועלט? וואס פאר א יוד ווייסט נישט אז אומריינקייט איז א אמת'ע טומאה און צו לעבען אין דער טומאה איז איין עבירה פאר גאט? נאך אז די יודען האבען זיך ארומגעשלעפט אין דער מדבר און נישט געוויסט פון קיין געפוצטע זאלען מיט טייערען מעבעל, האט זיי גאט שטרענג פערזאגט אז זיי זאלען זיין זעהר געהיט אין דעם ענין פון ריינקייט, אז נישט וועט ער צו זיי קיינמאל זיך נישט ווייזען; ווארום אין דער אמת'ן איז דער מענש אין אומריינקייט גאר קיין מענש נישט און ווערט אן אינגאנצען דעם צלם־אלהים. אויף אונזער גרויסען נשיא הלל־הזקן דערצעהלט אונז די גמרא, אז אפטמאל פלעגט ער גיך געהן פון בית־המדרש און אז די תלמידים האבען איהם געפרעגט, וואוהין ער איילט זיך אזוי, האט ער אליין געענטפערט, ער לויפט א מצוה צו טהון. אויף דער שאלה וואס דאס איז פאר א מצוה, האבען זיי בעקומען א קלארע תשובה: אפבאדען זיך! דען אומעדום היט מען שטארק אפ א בילד פון א מלך אדער אזוי א גרויסען שר, עס זאל אויף דעם קיין ברעקיל שטויב נישט בלייבען ליעגען און זאל זיין שטענדיג ריין און זויבער, היינט ווי דארף זיך האלטען ריין א מענש, וואס אויף איהם ליעגט דער צלם־אלהים... אויסער דעם אלעמען האט דער מענש פשוט אין זיך אליין א מצוה, ווען ער איז שטארק געהיט אין ריינקייט, ווייל ער פערהיט זיך דערמיט פון א סך מכות און שלעק, ווארום וואס פאר א צרות, וואס פאר א פגעים און בייזע אנשיקענישען קומען נישט ארויס פון אומריינקייט?

היינט בעטראכט נור, ווי האלט עס ביי אונזערע יודען מכח דעם ענין פון ריינקייט? וואס זאלען מיר זיך דא נארען, מע מוז זאגען דעם ריינעם ביטערען אמת, אז מיט דער דאזיגער מעלה צייכנען מיר זיך וויניג, זעהר וויניג אויס. מיר וועלען נאכטהון הלל'ן צום סדר מאכען „כורך" ווי ער, אבער זאגען כסדר „כן עשה הלל" און ווי ער טאקי מקיים זיין די מצוה פון ריינקייט, ווי עס דארף צו זיין, אויף דעם געפינען זיך ביי אונז נישט קיין סך בעלנים, אפילו צווישען די פרומע, וואס זענען כלומר'ש געהיט אין וואשען זיך, אין רייניגען זיך.

פריווט נור געהט זיך דורך אין איינע פון די יודישע קליינע שטעדטליך אין די רעכטע יודישע געסליך, וואס וועט זיך אייך ווארפען אין די אויגען? בלאטע און מיסט, מיסט און בלאטע. אט האט איהר פאר אייך די שול, דער מקום־קדוש. שוין פון דרויסען איז א שרעק צו קוקען, בעטראכט די ווענט ארום און ארום, ווי עס רינט פון זיי פון אלע זייטען, גלייך ווי זיי גיסען מיט טרערען וואס זיי זענען אריינגעפאלען אין יודישע הענד... נישט וועלענדיג מוז מען אויסשרייען: מה נורא המקום הזה — ווי שרעקליך זעהט אויס דאס ארט, אין זה כי אם בית אלהים — דאס קען טאקי נור זיין א יודישע שול!... היינט וואס קען נאך זיין א גרעסערער חלול־השם?

לאזט זיך אריינגעהן אין איינע פון די ארמע הייזליך, און אפילו פון אביסעל רייכערע הייזער — בלאטיג און שמוטציג פאר דער טהיר און נאך דער טהיר: בעטראכט דעם שיינעם „הולך" פון דער בעל־הבית־טע די אשת־חיל, בעטראכט די פיצליך קינדערליך מיט די פערשמירטע הענטליך און פנימ'ליך, מיט די קויטיגע בלאטיגע העמדליך, לאבסארדאקליך און „קאפאטקעליך; קוקט זיך צו וואס פאר א רייכע שפע עס געפונט זיך אין שטוב אין יעדער ווינקעלע, מיסט און שמוטיץ איבער'ן קאפ. נישט־קשה, פאר פסח וועט דא זיין ארבייט קיין עין־הרע גאר היבשליך...

און אין גרעסערע שטעדט, מיינט איהר, געהט עס צו אפשר פיעל בעסער? ניין, א גרויסער טעות. מעהר נישט וואס אין דער גרויסער שטאדט איז דער שמוטיץ אביסעל פערשטעלט, פערדעקט פון אויבען, פאר דער וועלט, אביסעל אפגעפארבט פון דרויסען, אפגעפאלירט אזוי אז עס האפט א גלאנץ אויף צו פערבלענדען די אויגען, אבער אין תוך אריין איז דאס אומריינקייט דא אויך גרויס און שטארק, אז ס'איז א פחד, א שרעק צו קוקען.

אמת, טאקי, דאס ארימקייט ביי אונזערע יודען איז זעהר שרעקליך. דאס יודישע עשירות איז נור גרויס אין פרעמדע אויגען, אבער מיר ווייסען דאך גוט ווי ווינציג געפונען זיך ביי אונז גליקליכע, וואס קענען אויספיהרען לעבען ברייט אהן דהקות, ווייטער דעם גאנצען עולם קוועטשט דער שרעקליכער דלות ווי מיט אייזערנע צוואנגען, פערשלאגט דעם קאפ אז די גאנצע וועלט ווערט נמאס. דאס איז אבער אליין נישט קיין תירוץ. ביי א „בריה", נישט־קשה, קען דער דלות אויך געהן ארום זיך ריין און זויבער, און אהן בעדיענטע קען מען אויך מאכען אז עס זאל, ווי מע זאגט, שפיגלען יעדע זאך, זינגען אין יעדער ווינקעלע. מע דארף נור וועלען איז גאר נישט אזוי שווער צו ווערען א בריה און איינפיהרען ביי זיך ריינקייט אויף תמיד, אויף אלע טעג פון א גאנץ יאהר, נישט נור אויף הידושים, אויף פסח צו'ם „סדר", צו דער „מלוכה". מע דארף נור אמת פיינד האבען שמוטיץ, פיהלען און וויסען אז אומריינקייט איז דאס ערגסטע זאך אין דער וועלט, מיאוס פאר זיך און פאר יענעם, א שרעקליכער גיפט פאר יעדען בעזונדער, און איבערהויפט תמיד האבען אין זינען, אז דאס איז איין שעדליכע זאך פאר די קינדער, א אמת'ער סם־המות וואס פערגיפטעט זיי דאס יונגע בלוט און לאזט זיך דערנאך פיהלען אויף זייער גאנץ לעבען.

(פארטזעטצונג קומט) ר.

וואכענדיגע ערצעהלונגען.

פון מ. ספעקטאר.

א. איין ארום מאל־צייט.

מען האט מיך פערבעטען אויף א חתונה.

ניט אויף א האכצייט מיט דעקאלטירטע דאמען און פריילין, פון וועלכע עס שיט זיך פודר, מענער אין פראקען מיט ווייסע האנדשוה, אנגעשמירטע וואנסען, פון וועלכע עס שמעקט מיט שווארצע פאמאדע.

ניט אויף א האכצייט וואו מען עסט פון א געדרוקט צעטעל: פיש א לא פרינץ דיע־וויא, בוליאן — לא פאליוס, פלייש־דיפלאמאטיע; סאלאט — גרין־גאל; דעסערט — פי־פיא; וויין פון סאבעסקעס צייטען, ד. ה. פון אויסגעשמירטע פלעשער מיט היינטיג־יאהריגע בלאטע.

מען האט מיך פערבעטען אויף א יודישע חתונה. א חתונה וואו יודען און יודישע טעכטער געהען געקליידעט אין די זעלבע שבת־יום־טוב'דיגע קליידער, אין וועלכע זיי געהען אין שול אריין.

א חתונה וואו מען פערבייסט מיט לעקעך און שטרודעל: מען עסט שבת'דיגע פיש מיט פרישע בילקעס, גילדענע יויך, געפילטע הינדליך, געבראטענע קאטשקעס און וויין טרינקט מען פון גרויסע ווייסע ליטערע פלעשער.

א חתונה מיט א אויפריפענס, א פאר־שפיעל, א דאבראניטש, א חתן־מאל און מיט איין ארום מאל־צייט.

ר' יצחק־אייזיק בערקאווער האט אויף אלע זיינע קינדער'ס חתונות געמאכט איין ארום מאל־צייט, און איצט אויף זיין מוזינקעס חתונה האט ער אויך פערבעטען אלע ארומע לייט פונ'ם שטעדטיל

ליפאָוועץ צו זיך אין דאָרף אריין, וואו ער האָט זיינע אַלע יאָהרען געוואָהנט.

עס איז שוין דער הופה־טאָג, שוין צוויי א זייגער און די אָרומע לייט, נאָך וועלכע מען האָט נאָך אין דער פריה געשיקט אַ משרת מיט דריי גרויסע וועגען, זענען נאָך ניט דאָ. קיין ליפאָוועץ איז אין גאַנצען פינף ווערסט. וואָס קען עס זיין? אַלע מהותנים און די געסט וואַרטען מיט דער הופה.

ענדליך לויפט דער משרת רייטענדיג אויף א אויסגעשפאַנט פערדיל, נאָר אָהן די וועגען און אָהן די ארומע לייט.

— וואס איז צוריק אַליין? — האָט ר' יצחק־אייזיק געפרעגט.

— די אָרומע לייט ווילען ניט פאָהרען — האָט דער משרת, אַראָבקריכענדיג פון פערד, געענטפערט.

— וואָס הייסט זיי ווילען ניט? — האָבען אַלע פערוואונדערט געפרעגט.

— זיי זאָגען אַז מען וועט זיי ניט טהיילען יעדען בעזונדער צי קערבליך וועלען זיי ניט פאָהרען אויף דער התונה.

אלע האָבען זיך צולאַכט. דער משרת האָט ווייטער דערצעהלט:

— אין ליפאָוועץ איז היינט אויך געוועזען אַ התונה מיט איין אָרום מאָל־צייט, האָבען זיי זיך אָנגעגעסען און אָנגעטרונקען, און איצטער בונטעווען זיי זיך, אַז מען וועט זיי ניט טהיילען קיין קערבליך רירען זיי זיך ניט פון אָרט. מעהר פון אַלע בונטעווען די אָרומע לייט דער קרימער מיט די ביידע קילעס, דער לאַנגער מקבל, פייטעל היר־קעוואַטע און יעקעל פאַנפאַטש; די אָרומע לייט וואָלטען אפשר גע־פאָהרען, נאָר זיי לאָזען ניט. נו האָב איך ניט געוואוסט וואָס איך זאָל טהון, איך האָב מיט זיי אַ גאַנצע שעה געטענה'ט און גאָר נישט אויסגעפיהרט, האָב איך אויסגעשפאַנט אַ פערד און בין געלאָפען אייך פרעגען וואָס טהוט מען.

מיר אַלע האָבען ניט אויפגעהערט צו לאַכען פון די אַרומע לייט'ס סטאַטשקע, נאָר ר' יצחק־אייזיק איז זעהר אין כעס געוואָרען.

— נו, און די האָסט זיך געדינגען, זיי ווילען ניט ביליגער? — האָט ער געפרעגט דעם משרת.

— יאָ, געדינגען זיך, זיי ווילען ניט נאָכלאָזען קיין קאָפּיקע.

— אזוי טייער איז ביי זיי די סחורה געוואָרען? — האָט ר' יצחק־אייזיק זיך אָנגעריפען מיט אַ בעזען געלעכטער — פאַר וואָס־זשע האָסט דו נאָך דאָרט איבערגעלאָזט די וועגען, מיר וועלען זיך בע־דרעהען אָהן די שלעפערס.

— איך וויס, איך האָב ניט געוויסט וואָס צו טהון, איך האָב מורא געהאָט איהר זאָלט ניט שרייען אויף מיר. איך וועל איצט לויפען ברייגנען די וועגען.

— וואַרט אויס, לויף ניט, האָב צייט אַביסעל. . .

ר' יצחק־אייזיק האָט אָנגעהויבען טענה'ן מיט די געסט און מיט זיך אליין.

— וואָס הייסט עס? וואו איז דאָס געהערט געוואָרען? אָרומע לייט זאָלען מיר זאָגען א דעה, זיך דינגען מיט מיר דערפאַר וואָס איך וויל זיי זאָלען אויך עסען אַ גוטען מיטטאָג און געבען יעדען א שענע נדבה. צי קערבליך זאָל איך זיי געבען! ווען ניט בעשטעהען זיי ניט, האַ, הא, האַ! און אַז איך וועל זיי טהיילען צי צוויי גילדען לוינט זיי ניט? עס קאָסט זיי טייער אין קראָם אַריין? — אזא עזות פון אָרומע לייט! האַפט זיי דער וואָטענמאַכער, איך וועל זיך בעדרעהען אָהן זיי.

— כלי זמר, שפּיעלט! וואו איז דער שמש? מע קען שוין באַזעצען די כלה.

נאָר באַלד האָט ער א מאַך געטהון מיט דער האַנד.

— וואַרט נאָך אויס אַביסעל. עס איז נאָך פריה. . . פאַר וואס קימט עס מיר מען זאָל מיר פאַרשטערען מיין שמחה? שוין־זשע זאָל איך חתונה מאַכען מיין מוזינקע אָהן אַ אָרום מאָל־צייט! איך וואָלט זיי געטהיילט צו האַלבע קערבליך, עס געהט מיר ניט אין געלד, נאָר וואָס הייסט דינגען זיך מיט מיר? נו מילא, איך האָב מיינס געטהון, זיי ווילען ניט — דאַרף מען ניט, זיי וועלען שפעטער חרטה האָבען; ניט אַלע טעג טרעפט זיך פאַר זיי אַזוינע התונות, מיר וועלען זיך בעדרעהען אָהן זיי.

— נו, מען קען שוין באַזעצען די כלה? — איז צוגעגאַנגען דער שמש און געפרעגט ביי איהם.

— מען קען שוין. . . ניין, מען זאָל נאָך אַביסעל וואַרטען. . .

כמעט אַלע געסט האָבען מיט כעס געשריגען אַז מען זאָל זיך באַגעהן אָהן די שלעפערס.

ר' יצחק־אייזיק'ס געזיכט האָט זיך פלוצים איבערגעביטען, דער כעס איז אַראָב און זיך געווענדעט מיט אַ בקשה צו מיר און צו נאָך אַ פּאָר פריינד פון זיינע געסט, מיר זאָלען פאָהרען אין שטעדטיל איבעררעדען מיט די ארומע לייט.

— ער האָט קיין שכל ניט, מען קען זיך אויף איהם ניט פער־לאָזען — האָט ער אָנגעוויזען אויף דעם משרת.

מען האָט געשפאַנט אַ פערד און וועגעל און מיר זענען אַ וועק־געפאָהרען. דער משרת איז אויך מיט דעם אויסגעשפאַנטען פערדיל אונז נאָכגעלאָפען.

— אַ בונט פון ארומע לייט, ווי געפעלט עס אייך — האָבען מיר דעם גאַנצען וועג גערעדט צווישען זיך — איך האָב געהערט אַ בונט פון אַרבייטער, זיי ווילען ניט ארבייטען מען זאָל זיי צאָהלען טייערער, און דעסטגלייכען, אָבער אַ בונט — אַ סטאַטשקע פון ארומע לייט — אָרומע לייט זאָלען וועלען העכערען דעם פרייז פון דער נדבה פאַר אַ אימזיסטיגען מיטטאָג, דאָס האָב איך נישט געהערט.

אין צוואַנציג מינוט זענען מיר שוין אַריינגעפאָהרען אין שטעדטיל.

אין מיטען שטעדטיל אויף דעם מאַרק־פלאַץ זענען געשטאַנען דריי גרויסע בויערשע וועגען אָנגעפאַקט מיט פרישע שטרוי. די קליינע פערדליך האָבען, שטעהענדיג אויסגעשפאַנט, געגעסען פון די טאָרבעס; אַרום די וועגענס זענען געשטאַנען אַ הונדערט אַרומע לייט, שטומע, הינקענדיגע, און דאָס מעהר בלינדע, און כמעט אַ האַלב שטעדטיל ווייסע חברה מיט אַזוי ליידיגעהער.

אַלע האָבען ווילד געשריגען און גערַעשט.

דער קרימער איז געזעסען אויף דער פיהר און געקלאַפט מיט די קילעס אין וואָגען; דער לאַנגער מקבל מיט א רויטען פלאַסטער אויף דעם האַלז איז געשטאַנען נעבען קרימען.

די ביידע הויפּט־בונטאָווטשיקעס האָבען גערעדט צום פאָלק — צו די אביונים.

— האַ, האַ! — האָט דער לאַנגער מקבל געשריגען, ווי ער האָט אונז מיט דעם משרת דערזעהען — זיי פאָהרען אונז שוין בעטען.

— בעטען! — האָט דער קרימער געזאָגט און אַ קלאַפּ געטהון מיט די קילעס.

— פאַר וואָס פאָהרט איהר ניט אויף דער התונה? אויף דער סעודה? — האָבען מיר געפרעגט — נדבות וועט מען יעדען געבען.

— וויפיעל? — האָבען אַלע געפרעגט.

— מיר ווייסען ניט, וויפיעל מען וועט אייך געבען אַזוי פיעל וועט איהר נעהמען. —

— צי קערבליך וועט מען אונז געבען? אַז ניט פאָהרען מיר ניט.

— וועט זיין אַ לאָך אין הימעל אַז איהר וועט ניט פאָהרען — האָבען זיך אָנגערופען איינינע פון די ווייסע חברה.

די אָרומע לייט האָבען זיך געוואָרפען אויף זיי מיט די שטעקענס. עס איז געוואָרען א שטיקעל געפילדער.

דער לאַנגער מקבל האָט זיך שטעהענדיג אויף דער פיהר אויסגעצויגען אזוי גרויס ווי ער איז און אָנגעהויבען שרייען:

— שאַט, שאַט, שאַאַ! שטילער וויסטע קאַליקעס! מען הערט ניט וואָס מע רעדט, לאָז מען הערען וואס מענשען רעדען! — און זיך געווענדעט צו אונז מיט די ווערטער:

— איהר זאָלט וויסען, ליעבע יודען, אז מע וועט אונז ניט טהיילען קערבליך וועלען מיר זיך ניט רירען פון אָרט. נישט־קשה, ר' יצחק־אייזיק וועט אהן אונז ניט התונה מאַכען זיין מוזינקע, און

וואו וועט ער קריגען איצטער אנדערע אָרימע לייט? פאהרען קיין לונעין וועט איהם קאָסטען טייערע, פיהרען דינגען, און וועט מוזען אָבלעגען די חופה.

— וואָס מיינט איהר אַז מיר זענען אָרומע לייט קען מען שוין טהון מיט אונז וואָס מען וויל — האָט זיך ארויפגעהאפט אויף דעם ראָד פון וואָגען א נייער בונטאָווטשיק, אַ בלינדער אויף איין אויג און מיט א שמאטע אונטערגעבונדען די ציין, — קיינער קען אונז ניט נייטען מיר זאָלען פאָהרען, אפילו דער פאָליצמייסטער און דער גובערנאַטור אפילו קענען אונז גאָר ניט טהון — צי קערבליך, אז ניט דאַרף מען ניט.

— ק־קע־קערבליך! — האָט זיך אָנגעריפען אַ היקעוואטע אביון.

— ניענבליך! — האָט געשריענען א פאַנפאַוואטע.

— אַ קאַרבוין! אַ קאַרבאָוועניץ! — האָבען אונטערגעטאָנצט צוויי פרעהליכע קבצנים.

— קערבליך! קערבליך! — האָבען געשריענען אלע אָרומע לייט.

אין זייער שרייען, אין זייער רעדען איז געלעגען אַזוי פיעל כעס און נצחון, אז זיי האָבען דאַכט זיך איצט אויסגעגאָסען זייער גאַנצע ביטערע גאַל, וואס האָט זיך אָנגעקליבען אין זייער טרויריג אומגליקליך פערביטערט לעבען.

זייער גאַנץ לעבען האָבען זיי געשוויגען, געמוזט שווייגען, געמוזט אראָבשלינגען אלע בעליידיגונגען פון יעדען וואָס האָט זיי א גראָשען געגעבען אָדער א שטיקעל ברויט מיט א אַבגעגריזעטען ביין געוואָרפען. איצט האָבען זיי דאָס ערשטע מאָל אין זייער לעבען געהאַט דאָס פערגעניגען אויסגיסען זייער גאַל, ד. ה. זיי האָבען געהאַט דאס זעלבע פערגעניגען, וואָס די זאָטע, וועך שמיעסט די רייכע, פון גרויס וואהלטאָג גיעסען אויס יעדען טאָג די גאַל אויף זייערע דיענסטען און משרתים און מען ריפט עס אָן „גבירישע קאַפריזען". אין דעם וואָרט „קערבעל" האָבען זיי דאָס ערשטע מאָל זיך אויסגערעדט זייער אייביג פערביטערט, פיל מיט פערדראָס, אֶביוניש האַרץ. דאס ערשטע מאָל האָבען זיי געפיהלט אַז די זאָטע גליקליכע מענשען דאַרפען צו זיי אויך אמאַל אָנקומען, און זיי וועלען אויספיהרען, זיי וועלען מנצח זיין.

און טאַקי אַזוי טענה'נדיג מיט זיי איז אָנגעקומען אַ נייער שליח פון ר' יצחק־אייזיק'ען אַז די אָרומע לייט זאָלען באַלד קומען, מען וועט זיי טהיילען צי קערבליך.

עס איז געוואָרען א גרויס גערויש, א געפילדער. די דריי וועגען האָבען זיך אָנגעפילט מיט קבצנים, דער האט געשריענען: מיין קראַנקע האַנד, דער: מיין פיס און דער: אוי, מיינע צעבראָכענע ביינער! פרעהליכע קבצנים, זיצענדיג אין וואָגען, האָבען אינטערגעטאַנצט און אינטערגעזינגען. די פערדליך האָט מען דערוויול איינגעשפאַנט און פרעהליך לעבעדיג האָט מען אָנגעהויבען פאָהרען. ווייסע־הכרה האבען זיי בעגלייט מיט א גרויסען „הוררא" און נאָכגעוואָרפען שטיינדליך מיט געקוויטשעריי און געפייפעריי.

די אָרומע לייט האָט זיך, דאַכט זיך, אויסגעוויזען אז מע בעוואַרפט זיי מיט בלומען און מען בעגלייט זיי מיט מוזיק — אַזוי גליקליך האָבען זיי זיך איצט געפיהלט פון זייער נצחון.

דאָס ערשטע מאָל און אפשר דאָס לעצטע מאָל אין זייער לעבען האָבען זיי הייגט גערעדט מיט אַ הויך קול און אויסגעפיהרט וואָס זיי האָבען געוואָלט.

* * *

נאָך דער חופה, נאָך דער גילדענע יויך ד.ה. צו דער „וועטשערע", האָט מען געגרייט טישען פאַר די געסט און אויך בעזונדערע טישען פאַר די אָרימע לייט.

ר' יצחק־אייזיק מיט זיינע נאָענטע הויז־מענשען האָבען בעדיענט די אָרומע לייט, געבעטען זיי עסען און טרינקען.

— לחיים, ר' יצחק־אייזיק! איהר זאָלט האָבען נחת אין אייער קינדער און זיין א גרויסער גביר — האָבען די אָרומע לייט געוואונשען.

— לחיים, לחיים, יודען! — טרינקט געזונד, גאָט זאָל העלפען כלל־ישראל און אייך אויך צווישען זיי — האָט ר' יצחק־אייזיק זיי געענטפערט.

נאָך דער וועטשערע האָבען די כלי־זמר געשפּיעלט און די אָרומע לייט מיט ר' יצחק־אייזיק'ען האָבען געטאַנצט א „ראָד" מיט א „פרעהליכם".—

דאָ איז שוין צו ר' יצחק־אייזיק'ס גליק קיין גלייכען געוועזען. ער האָט געטאנצט אין מיטען ראָד, די זיידענע פאָלעס פון זיין לאַנגער קאַפאָטע זענען געפלויגען ווי צוויי פליגעל פון א אָדלער, די אויגען פון וועלכע עס האָט זיך געגאָסען טרעהרען פון פרייד, פערגלאַנצט אַרויף, און זיינע געדאַנקען זענען געפלויגען נאָך העכער פון „זיבעטען הימעל", ער האָט געלאַכט און געוויינט, ווי אַ קליין קינד, זיך אלע מאָל אַרומגעהמענדיג מיט די אָרומע לייט, זיי געהאלדזט און געקישט.

— ברידער! — האָט ער געשריענען טאַנצענדיג — לאָמיר זיין פרעהליך, לאָמיר זיין יודען! כלי־זמר, שפּיעלט א פרעהליכס! פרעה־ליכער, לעבעדיגער, שטאַרקער, יודען!...

— אָט אַזוי איז א יוד פרעהליך —

— אט אזוי מאַכט אַ יוד התונה —

האָבען די אָרומע לייט און די געסט צו־געפליעסקעט מיט די הענד נאָך דעם טאַקט פון די כלי־זמר'ס פרעהליכם.—

אויף אַ יודישע התונה, ליעבע לעזער, בין איך געוועזען.

בריעף פון א רייזענדער.

1

אט אַזוי ווי איהר וועט זעהן, ליעבע ברודער, בין איך א ריי־זענדער א נע־ונד'ניק, שוין פון כמה יאָהרען. איך פאָהר אויס אלע שטעדט און שטעדטליך, וואו נור יודען איז ערלויבט צו וואָהנען, וואו נור אונזערע ברידער איז ערלויבט אַ נאָז אַריין צו שטעקען.

וועט איהר פרעגען: נאָך וואָס פאָהר איך? וואָס בין איך אויסען מיט מיינע נסיעות?

וואָס זאָל איך אייך זאָגען, נישט קיין פרעהליכע געשעפטען. איך מאַך קיינע בעשטעלונג פון פאבריקעס; איך בין קיין „גוטער־יוד" וועלכער פאָהרט נאָך „פדיונות"; איך בין אויך ניט קיין „אייניקעל", וועלכער פאָהרט נעהמען גרויסע נדבות אין זיידען'ס זכות: איך בין ניט קיין „משולח" פון ארץ־ישראל פושקעס, ניט קיין „משולח" פון קאָוונער און נאָוואָהאַראַדקער פרושים, ניט פון לאָמזער, ניט פון טעלזער, ניט פון סלאָבאָדקער, ניט פון מאַקאָווער, ניט פון מאַלצער, ניט פון מירער, ניט פון וואָלאָזשינער און ניט פון מינסקער „ישיבות"; איך בין ניט קיין „מגיד", וועלכער שלעפט ארום מיט זיך דעם „גיהנום", און ווייזט דעם „עולם" פאַר א פאַר גראָשען וואָס עס טהוט זיך אין איהם, אויך ניט אזא מגיד וואָס פאַר אַ פאַר גראָשען גיט ער אָב די שליסלען פון גן־עדן, מיט אַלע „דריי הונדערט מיט צעהן וועלטען"...
מיט איין וואָרט, ברידער, איך זוך ניט מיט מיין פאָהרען קיין מטבע צו פערדינען.

אַי וואָס־זשע פאַרט פאָהר איך? — אויף „קבר אבות", רבותי, אויף „קבר אבות" פאָהר איך ארום, פון שטאָדט צו שטאָדט, און פון שטעדטיל צו שטעדטיל. מיין „משפחה", מוזט איהר וויסען, איז צעזייעט און צעשפּרייעט. א גרויסער טהייל פון איהר ליגט נעבעך זיעבען איילען טיף אין דער ערד. וואו אַ פעטער, וואו אַ מומע, וואו איין אָרומער קרוב איז נור בעגראָבען, געה איך, זעה איך, קוק איך און בעטראַכט ווי טיעף און ווי שווער. אַמאָל טרעפט אַז אין איינעם, וואָס מען האָט איהם שוין געהאַלטען פאַר טוידט ווי אַלע טוידטע, שלאָגט נאָך אַ אָדער, אז מען דערמונטערט איהם, מען וועקט איהם אויף אביסעל, האַפט ער זיך אויף... און אמאָל ווערט ער טאַקי נאָך גאָר לייטען גלייך... אמאָל איז שוין מיט די טוידטע גאָר ניט צו מאַכען, מען דאַרף נור אויף די קברים „מצבות" שטעלען, און אויף זיי אויפשרייבען, ווער איז דאָרט בעגראָבען און פון וואָס איז ער

נעשטאָרבען, אום אַנדערע זאָלען זיך א „מוסר" אַראָבנעהמען, און ניט קומען צו אַזא סוף פאַר דער צייט...

א ג ר ו י ס ע פאַמיליע מיינע, אָהן „עין־הרע", אָבער אַלע, מישטיינסגעזאָגט, קבצנים, אביונים. ניט חלילה מיינט, אז אין מיין משפחה איז גאָר קיין גבירים ניטאָ, ניין, ס'איז דאָ, אָבער איך בין מיט זיי פון דערווייטענס, איך פריינדעל זיך נור מיט די אָרימע, און נור זיי פריינדלען זיך מיט מיר. די גבירים, די רייכע, זענען קאַלטע, זעהר קאַלטע פריינד, מיט זיי בין איך גאָר אַ קליינער מהותן. די הויכע פענסטער, די גראָבע בייכער און טיעפע קעשענעס ווילען פון מיר ניט וויסען און איך וויל פון זיי ניט וויסען...

אָט קום איך אין אַ שטעדטיל, געה איך מיר קודם־כל אַרויס אויף דעם מאַרק זעהן ו ו י אַ ז ו י יודעליך, מיינע פריינד, האַנדלען און מ י ט ו ו אָ ס זיי האַנדלען, ו ו י יודעליך לעבען און מיט ו ו אָ ס זיי לעבען. פון דאָרט געה איך אין די „חדרים" זעהן ו ו י אונזערע אָרימע יודישע קינדער ווערען ערצויגען און ו ו ע ר עס ערציהט זיי. איך געה אַריין אין „תלמוד־תורה", גיעב דאָרטען אַ קוק ו ו אָ ס ס'טהוט זיך און ו ו ע ר זענען עס די טהוער... פון דאָרט אין „הקדש", פון „הקדש" אין „בקור־חולים" און אַזוי ווייטער... אומעדום, נישט־קשה, וואַלגערען זיך אום יודישע ביינער, אומעדום שמעקט עס מיט קברות־בלעטליך...

היינט די יודישע גאַסען, די יודישע הייזער! אָ, אַ לופט, אַ ריח, איין גאָט זאָל רחמנות האָבען!...

אָט איז, צום ביישפיעל, אָביוניוועקע, פון וואַנען איך קום איצט, אַ יודיש שטעדטיל ווי פיעל אַנדערע. אַזעלכע שטעדטליך געפינט איהר לרוב אין ליטא, אין פוילען, אין וואָהלין און וואו נור אַ יוד האָט אַ פוס אַריינגעשטעקט. פערפאָהרען בין איך, פערשטעהט זיך, אין אַ יודישע אכסניה, אויף דעם שול־הויף. אַ נידריגע שטוב, די ווענט מיט דער סטעליע שטאַרק בעשוואַרצט, פעררייכערט. אַרום אַלע ווענד שטעהען צעבראָכענע, קרעכצעדיגע בעטליך, אַ ר ו ם וועלכע עס שטעהען עטליכע טישליך, און א ו י ף וועלכע עס זיטצען יודען מיט יודענעס, יונגליך מיט מיידליך, און עסען קרופניק — צוויי קאָפּיקעס אַ טעלער — מיט ברויט. דאָס איז אַלע „אורחים". צו דער שטוב איז דאָ נאָך עטליכע פינסטערע ציממערליך, וואָהין די ליכטיגע שיין קומט קיין מאָל ניט אַריין. ביי טאָג וואָהנען דאָרט נור טאַראַקאַנעס, ביי נאַכט קומען צו־מאָל דאָרטען אַ אורחה אויך איבערקומען עטליכע שעה. די אכסניה שמעקט עפּיס אין אַזאַ ווינקעל, וואָס מען זעהט פון דאָרטען דאָס גאַנצע שטעדטיל מיט גאָר איהר האָב און גוטס. און איך שטעה אין טהיר פון מיין „האָטעל" און בעטראַכט די שטאָדט...

אַ שטעטדיל, אַ בית־עולם! הייזער, קברים! אַ פּאָר מאות קרומע, הילצערנע, האַלב אין דער ערד איינגעזונקענע הייזליך, די דעכער געדוכט בעוואַקסענע מיט גרינעם מאָך. און די פענסטער וואו אַ שטיקעל גלאָז, וואו אַ שטיקעל טונקעלע צוקער־פּאַפּיער, וואו אַ שמוטציגעס קישעלע, וואו גלאַט אַזוי שמאַטעס. דאָס גאַנצע שטעדטיל איז געבויט און צוויי שורות הייזער, איין שורה ווייט פון דער אַנדערע, אַרום און אַרום די צוויי שורות שטעהען חורבות אויף חורבות, אָהן הויפען, אָהן געסליך אָהן אַ שום סדר, גלייך ווי איינער וואָלט עס ניט ווילענדיג אויסגעשאָקעלט פון אַרבעל עטליכע צעהנדליג הייזליך, און וואו זיי זענען געפאַלען דאָרט שטעהען זיי... דער פּלאַטץ וואָס צ ו ו י ש ע ן די צוויי שורות, איז דער מאַרק, דער יודישער שפּייזער... איינמאָל אין צוויי וואָכען ווערט ער בעלעבט אויף א י י ן טאָג, און א ל ע טעג, זעהט מען נור אַרומשפּאַציערענדיג דאָרטען דעם שטאָדט־באָק, אַמאָל אַ ציעג וועלכער ס'האָט אָבגעגאָלטען זיך אָברייסען פון שטריקעל, און אַמאָל, גאַנץ זעלטען, פון אָבענד שפּעט, אויך אַ „פּאָרעל" בגנבה...

מען זאָל זוכען אפילו אויף אַ „רפואה", ווערט מען דאָרט ניט געפונען קיין בוימעלע, קיין גרעזעלע און קיין גרינס... דערפאַר האַרטע בלאָטע, גרינע זומפּען, בערגליך מיסט, טרוקענע ביינער פון פגירות און דעסטגלייכען, איז דאָ לרוב...

איינמאָל אין צוויי וואָכען ווערט אין שטעדטיל אַ גערידער. יודעליך קריכען אַרויס פון זייערע לעכער, און נעהמען זיך צו דער פרנסה. דאָס איז בשעת דעם מאַרק. דער מאַרק איז אַלע מאָל זונטאָג. אָבער דעם אָוועגד וואָס פאַר דעם מאַרק, שבת־צו־נאַכטס, באַלד נאָך הבדלה, באַלד ווי מען טהוט נור אויס די שבת'דיגע בגדים — ווער עס האָט — נעהמט מען זיך צו דער אַרבייט. יעדער שלעפּט אַרויס פון אונטער'ן בעט זיין קראָם מיט „סחורה", — דאָס איז אַ גרויסער זאַק — און הייבט איהר אָן אויסצולופּטערען, אויסצוסאָרטירען. געוועהנליך געפינט זיך דאָרטען: אביסעל שוועבעליך נאָדלען, פּעקליך מיט קנעפּליך, פאָדעם פערשידענע, עטליכע מעסערליך, האַרטע לעקעכליך, אַלטע פערראָסטע קליאַמקעס, נאָדעל־טעשליך אויך אַ פּאָר קרענצליך בייגעל, און דעסטגלייכען פיינע זאַכען... אַז מען ווערט פאַרטיג מיט דער אַרבייט אין שטוב, הייבט מען זיך אָן אַרויסרוקען, מיט ווייב און מיט דערוואַקסענע קינדער, אין מאַרק אַריין. איינער שלעפּט אַ טישעל, איינער אַ בענקעל, איינער די סחורה, און מען היילט זיך דאָס צו פערהאַפּען איין אָרט וואָס בעסער. עטליכע שעה געהט אַוועק אין שטופּעריי, זידלעריי, געשריי און הוי־האַ, ווייל נאַטירליך וויל דאָך יעדער וואָס בעסער, און וועלכער פּלאַטץ איז דאָס בעסער ווי יענער, וואָס דער צ ו ו י י ט ע ר וויל אויף איהם שטעהען?...

אַז אַלע ווערען שוין מיד שרייענדיג, די טישליך מיט די בענקליך, ברוך־השם, שטעהען שוין אויף איין אָרט, נעהמט מען זיך פאַנאַנדערלעגען, אין פ י י נ ע ם אופן, די סחורה אַזוי אַז זי זאָל נושא־חן זיין אין די אויגען פון די קונים, וואָס וועלען פערביי געהן...

אָט אַזוי געהט אַוועק די נאַכט. פאַר טאָג קומען נאָך צו־פאָהרען יודליך מיט וועגליך סחורה פון די דערפער אַרום, און נעהמען זיך בויען פּאַלאַטקעס אַרום די וועגען. און די סחורה פוצט מען אויס אויף דער ערד... שפּעטער קומען צו פאָהרען אויך די „קונים", די „פּויערען" פון די דערפער, מיט זייערע אָרומע פערדליך, הויט און ביין, און ערשט דאַמאָלס הייבט זיך אָן דער אמת'ר מאַרק...

און דעם מאַרק, און דאָס האַנדלען און דעם „פדיון" איז גאָר ניט צו בעשרייבען. שטעהענדיג אין אַ זייט און קוקענדיג אויף דעם מאַרק מיט די האָלאָבליעס אין דער הויך, מיט די אויפגעהויבענע קעפּ פון די פערד, מיט די ווייסע פּאַלאַטקעס, מיט דעם לויפען, מיט דעם שרייען, מיט די שבועות און הרמות, מיט די קללות און זלזולים — שטעלט זיך פאָר, ניט ווילענדיג, עפּיס ווי אַ גרויסער באַרג מיסט, אין וועלכען עס פּלאָדען זיך ווערים שוין פון כמה יאָהרען און קריכען אַזוי איינער געגען אַנדערען, איינער איבער דעם אַנדערען, און איינער אונטער דעם אַנדערען... יעדער דרעהט זיך אין דרייען, און לויפט אַבי זיך ווי ס'איז אַרויסדרעהען פון צווישען אַנדערע מיט דעם שטיקעל מיסט וואָס ער שלעפּט מיט זיך מיט, קיין אַנדערער זאָל ניט אַרויסהאַפּען דעם ביסען פון מויל... אַ עקעל האַפּט אָן קוקענדיג אויף דעם שטרייט פון אָט די שוואַכע בעשעפענישען, און אַז מען דערמאָהנט זיך אָבער בשעת מעשה, אַז דאָס זענען דאָך מענשען, מענשען מיט שכל, מיט געפיהל, מיט געוויסע ווינשען מיט געוויסע פערלאַנגען, און דערצו נאָך נאָהענטע קרובים, אָה, ברידער, דאַמאַלס... דאַמאַלס ערוועקען זיך אין הערצען גאַנץ אַנדערע, גאַנץ אונמוטהיגע טרויעריגע געפיהלען...

קוים רוקט זיך אַריין עפּיס אַ „קונה", צווישען די „סוחרים", בעפאַלט מען איהם פון אַלע זייטען. יעדער קרעמער, מיט ווייב און מיט קינדער רינגלען איהם אַרום, און פּשוט איבער געוואַלט שלעפּט מען איהם צו צו דער סחורה, מע ווייזט איהם אַלדעס גוטס, מע זאָגט איהם די לעצטע פּרייזען, מע האַלט איהם פּשוט צו פאַר'ן פּאָלע און אַז מען רעדט זיך גאַנץ גוט אָן, ווערט מען ערשט געוואָהר אַז דער „קונה" דאַרף קיין זאַך ניט פון די אַלע גוטע זאַכען וואָס דער „סוחר" האָט צו פערקויפען, און אפילו ווען ער דאַרף שוין יאָ עטוואָס פון די זאַכען, קויפט ער נאָך אויך ניט ביי דעם ערשטען פערקוי־

פער. . . אט אזוי געהט איבער יעדער קונה אפשר אין 10 הענד, איידער ער גיבט צו לייזען א צעבראָכענעם גראָשען. . . און דערווייל רעדט מען, און מען שרייט זיך אָן א טאָג, זומער אין היטץ און ווינטער אין קעלט, ביז מען ווערט הייזעריג, און ערשט העט שפעט אין דער נאַכט, אז קיין „פויער" איז שוין אין גאַנץ שטאָדט ניט צו זעהן, שלעפען זיך אונזערע סוחרים צוריק, מיט'ן ביסעל סחורה און מיט עטליכע גראָשען פדיון, אין שטוב אריין, הונגעריגע, דאָרשטיגע, מידע און צעבראָכענע. . . און נאָך עפּיס עסען פאַלען זיי, ווי די הרוגים, שלאָפען.

און אַט אַזוי שלאָפען זיי אָב כמעט גאַנצע צוויי וואָכען, ביז צום צווייטען מאַרק. די מאַנסבלען האפען זיך נאָך אַרויס פון שטוב פריה און אויף דער נאַכט אין קלויז אריין, אויף א געוויסער צייט, דער וואָהלינער „חסיד" צו הערען א וויטצעל, א מופת'ל און אפשר האפען א טראָפּען „תקון" אויך. . . און דער „מתנגד", דער ליטוואַק, צו הערען א טרוקענעם דין פון „קצור־שלחן־ערוך", שרעקליך אונ־מוטהיגע ווערטער פון „רבין" וואָס לערנט מיט זיי „מסילת־ישרים", און אַמאָל הערען אַ „מגיד". . .

אַז מיר זאָלען זיך נאָר דערצו פאָרשטעלען דעם „אֶביוניווקער" שבת: די וואָהלינער ווייסע „חלה" מיט אַ שטיקעל פלייש, און דאָס ליטווישע פרישע ברויט מיט אַ שטיקעל „לונג" אָדער „קישקע", דעם וואָהלינער „שלש־סעודות" מיט הײמליכע „נגונים" און דעם ליטווישען שבת'דיגען „מגיד" מיט'ן אומוטהיגען „תהלים" — ווען אין קלויז איז נאָך פינסטער און די „נשמה־יתרה" צאַפּעלט זיך שוין אַרויס צו געהען. . . — וועלען מיר האָבען פאַר זיך דאָס אֶביוניווקער לעבען מיט אַלע קליפּערליך. . .

היינט, ליעבע ברידער, זאָל איך אייך נאָך דערצעהלען פון אביוניווקער קינדער ערציהונג, און פון אביוניווקער כלל־זאַכען? זאָל איך אייך דערצעהלען פון אביוניווקער חברות, גבאות, מחלוקת, מסירות, תקיפים, יונגאַטשעס, לעהרער, מלמדים, און דעסטגלייכען?

אייגענטליך, אין אָביוניווקע ליעגט דאָס אַלעס קיינעם אין דער לינקער „פאה" אויך ניט; וואָס קינדער, ווער קינדער, ווי גאָט וועט געבען אַזוי וועט זיין. ווער מען אין אביוניווקע האַרט די „תלמוד־תורה", צי איז זי גוט אָדער שלעכט, ווער מען געהט'ס אָן די אָדער יענע חברה, די אָדער יענע כלל־זאַכען, און ס'איז גאָר קיין וואונדער אויך ניט. און אָט פאַר וואָס.

„אָדם הראשון" — אַזוי דערצעהלען געלערטע — האָט אָנ־געפאַנגען עטוואָס זיך בעזאָרגען פאַר דער „נשמה" זיינע, פאַר קינדער, און פאַר נאָך אַזעלכע זאַכען וואָס זענען ניט נוגע גלייך צו'ם קערפּער, כמעט שוין אויף דער עלטער, ווען ער האָט שוין זיך ערוואָרבען אַ גוטען פייל־און־בויגען, און איז שוין געווען אַזוי פלינק אַז אין איין האַלבען טאָג, למשל, איז ער געווען אומשטאַנד צו פאַנגען „חיות" אָדער פייגעל, אַז עס זאָל זיין גענוג צו עסען און זאַט זיין אַ גאַנצען טאָג. . . דאַמאַלס, האָט ער דעם אַנדערען האַלבען טאָג, אין וועלכען ער איז געווען פריי פון „דאגת־פרנסה", בענוצט אויף אַליין עטוואָס צו לערנען, אויף קינדער ערציהען, אויף פערשידענע אויסבעסערונג אין זיין לעבען און דעסט־גלייכען. . . אבער כל־זמן ער האָט נאָך קיין גוטעם געוועהר געהאַט, און האָט נעביך גאַנצע טעג, פון אין דער פריה ביז נאַכט, געדאַרפט אַרומגעהן, אַ הונגעריגער, אַ בייזער, איין אויפגערעגטער, צו זוכען וואו ס'איז אַ פרי, אַ וואָרצעל, כדי דערמיט זיין שווערען הונגער צו שטילען — האָט איהם דען געקענט ליעגען אין קאָפּ אַנדערע זאַכען, אויסער עסען?. . .

און וואָס איז מיט „אדם הראשון'ס אייניקליך", אונזערע אֶביוניווקער ברידער? צי האָבען זיי עפּיס פיעל שעה אין טאָג רוהיגע פון דאַגת־פרנסה?

דאָס אומגליקליך ביטער לעבען מאַכט זיי בלוט־אָרם, נערוועז, גלייכגילטיג, מיד און שוואַך פון איין זייט, און בייז ווילד, אויפגער־רעגט, אין כעס פון דער אַנדערער זייט. . . און דערפון קומען אַרויס אַלע אונאָרדענונג, אָבגעלאָזענהייט, גלייכגילטיגקייט אין אלע קהלש'ע זאכען פון איין זייט, און מחלוקת, צדדים, משפטים, מסירות און נאָך אַזעלכע גוטע זאַכען פון דער אַנדערער זייט. . . נאָר וועגען דעם אלעס וועל איך אייך שרייבען אין די אַנדערע בריעף.

נו זאָגט, איז גאַנץ אֶביוניווקע ניט אַ לעבעדיגער „בית־עולם"? צי האָב איך ניט געזאָגט דעם אמת, אַז איך פאָהר אַרום אויף „קבר־אבות"?. . .

ש. ראָזענפעלד.

יודען אין ארץ־ישראל.

II.

מקוה־ישראל.

העכער 30 יאָהר צוריק, ווען קאַרל נעטטער האָט זיך אומגע־קעהרט פון זיין רייזע קיין ארץ־ישראל און האָט פאָרגעלעגט דעם אַליאַנס (חברת כל ישראל חברים) צו גרינדען דאָרט אין ארץ־ישראל איין קולטור־שולע, — האָט דער פרעזידענט פון דער חברה קרעמיע אויפגעחאפט דעם נייען פלאַן מיט דער גרעסטער שמחה. אדאָלף (יצחק) קרעמיע, דער גרויסער פראַנצויזישער פאַטריאָט, דער געוועזענער מיניסטער אין פראַנקרייך, האָט בעוויזען אַז ער איז אויך א גרויסער יודישער פאַטריאָט, אַז זיין גרויס האַרץ איז פול מיט ליעבע צו יודען און יודענטהום און צו'ם אלטען לאַנד פון אונזערע אבות. דער אַלטער מאַנן פון העכער זיעבציג יאָהר איז געוואָרען פון דעם נייעם הויכען רעיון העכסט בעגייסטערט און אויף דער אספה פון אנהייב יאָהר 1868 האָט ער געהאַלטען אַ גייסטרייכע פייערינע רעדע, וואָס דאַרף זיין פערשריבען מיט גילדענע אותיות אין דער יודישער געשיכטע, און וועלכע ער האָט געענדיגט מיט די ווערטער: איהר אלע, מענער, פרויען, שטיצט אונז, מיר רופען צו אייערע עדלע הערצער. וואָס פאַר א זיס צופרידענהייט פאַר אונזער זעעלע און האַרץ ווען מיר קענען זיך זאָגען: איך בין איינער פון די וואָס אַרבייטען אויף אויפ־שטעלען די רעכטע פון דער אלטער אומה, וועלכע שטעהט אליין מונטער צווישען די קברים אין חורבות פון אלטע פעלקער און וועלכע האַלט שטאַנדהאַפט און פעסט די אַלטע הייליגע פאָהן, וואו עס זענען אָנגעשריבען די געטליכע ווערטער: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד!"

קרעמיע'ס הייסע רעדען האָבען געמאַכט אַ שטאַרקען רושם און דאַנקענד זיי איז אָנגענומען געוואָרען דער פלאַן פון נעטער'ן און דער בית־הספר לעבודת האדמה „מקוה־ישראל" איז מיט 28 יאָהר צוריק געגרינדעט געוואָרען.

אין דעם בית־הספר, וואָס ער איז געווען דאָס ערשטע אומ־קערען פון יודען צו דער אלטער ארבייט פון זייערע אבות וועלען מיר געהן בעטראַכטען פון נאָענט איידער מיר וועלען מאַכען אַ שפאַציער אין אונזערע יודישע קאָלאָניעס. דער שפאַציער איז איצט זעהר אנגענעהם. איצט אין שבט (יאַנואר) איז שוין די שווערסטע רעגענס איבערגעגאַנגען, דער הימעל איז בלוי ווי לאזור, נאָר ביי דעם ברעג ים איז אַ ווייסע קרייז וועלכע ריהרט אָן די בלויע וועלען פונ'ם ים. שנעל לויפען מיר איבער דיא שמוציגע גאַסען פון יפו, און מיר געפינען זיך אויף דעם ירושלים'ער שאָסיי. פון ביידע זייטען וועג זעהען מיר באַיאַרעס פון אפעלסינען און ציטראָנען־ביימער. די ביימער זענען ניט קיין הויכע, זיי זענען גרויס ווי געוועהנליכע עפיל־ביימער, נאָר די בלעטער זייערע זענען פיעל גרעסער און שענער; די אַפעלסינען אויף זיי זעהן אויס ווי זיי וואָלטען געווען אַרויפגעזעצט איינער אויפ'ן צווייטען. — וואו ניט וואו בליהט א אתרוג־בוים וואָס טראָגט נאָך אויף זיך די פרוכט פון פאָריגען יאָהר, און א פאָר גרינע געלע אתרוגים פאַריאָהריגע מיט פיעלע גרינע קליינע פון דאָס יאָהר היינגען אויף זיינע צווייגען. — העכער פון אַלע ביימער שטעהען די פאַלמען (תמרים), זיי זעהען אויס ווי זיי ווילען מיט זייערע שירעמס בעשיצען די איבריגע ביימער. — נאָר דער פייגען־בוים שטעהט איצט אָהן בלעטער, אין כסלו האָט ער זיי פערלוירען, אָבער איהר דאַרפט

איהם ניט בעדויערען: ווי אויף אַלע זיינע צווייגען זענען שוין די קנאָספּען דיק און פול, און ווי איינינע פון זיי שפּאַלטען זיך שוין און מע זעהט שוין אַרויס די אויפגעוויקעלטע בלעטעליך. זאָרגט ניט, אַט באַלד וועלען זיך אַלע קנאָספּען עפענען און זייערע בלעטער וועלען זיך צעלאָזען אויף אַלע זייטען און דער איצט כלומר'שט פערדאַרטער בוים, וועט ווידער געבען זיין שאָטען אויף ביידע זייטען וועג און איהר פרוכט וועט ווידער דערקוויקען די רייזענדע...

שוין אַ האַלבע שעה אַז מיר געהען פון יפו, קומט אַריין רעכטס אין דער אַלייע פון אַקאַציעס אין תות (זיידען־ביימער). אמת די ביימער פון דער אַלייע זענען איצט אָהן בלעטער, נאָר הינטער זיי זענען דאָ גרינע פרישע אַפּעלסינען און ציטראָנען־ביימער. איהר זעהט די לאַנגע שטיינערנע געביידע מיט דעם פלאַכען אַראַבישען דאַך, און דאָרט אויף אַ ראָגאָשקע זיצען אונטער'ן לויטערען הימעל מענער, פרויען, קינדער און עסען, זיי זעהן אַלע אויס מונטער און שטאַרק, זיי ריידען און לאַכען אויף אַ שפּראַך וואָס איהר פערשטעהט ניט, אויף אַראַביש. אַבער דאָס זענען נישט קיין אַראַבער, נאָר אחינו בני ישראל; איהר קענט זיך מיט איינינע פון זיי אויפרעדען אויף לשון־קודש. זיי זענען ניט פון ארץ־ישראל, זיי זענען מיט אַ פּאָר יאָהר צוריק געקומען אַהער פון אור־כשדים (וואו אברהם־אבינו האָט געוואָהנט איידער גאָט האָט איהם געהייסען געהן קיין ארץ־ישראל) און זיי אַרבייטען דאָ אין מקוה־ישראל אַלס טאָגלוינער (פועלים). — אמת, פיינע סימפּאַטישע געזיכטער, נישטאָ אויף זיי דער חותם פון „שאַכער־מאַכער"? — פון וויטענס הערען מיר אַ קול פון זינגען, מיר געהען צו נאָענטער צו די זינגער. אָט געהן זיי אַראָפּ פון „גבעת יצחק" *), עס געהען אונז ענטגעגען אַ הונדערט קינדער, אַלע געקליידעט אין איין פאָרמע מיט רויטע פעסקעס אויף די קעפּ, פון וויטען בלישצען די פיאַשען (אַזאַ אַרט גראָב־אייזען) וואָס ליגען ביי זיי אויף די אַקסלען, אין די הענד האַלטען אַנדערע קאָרזינקעס מיט פערשידענע אינסטרומענטען. — זיי האָבען נור וואָס אָפּגעמיטאָגט און געהען ווידער אַרבייטען אויף די פעלדער און אין ווייך־גערטנער.

די קליינע מקוה־ישראל וואָס קרעמיע און נעטער האָבען געגרינדעט אין ארץ־ישראל אין דעם נאָמען פון חברת כל ישראל חברים מיט 28 יאָהר צוריק, און נעטער האָט דאַמאָלס קוים מיט גרויס מיה בעקומען 10 תלמידים (מיט וועלכע ער האָט זיך מטפּל געווען ווי מיט אייגענע קינדער, — אָט די מקוה־ישראל האָט איצט 250 תלמידים, וועלכע לערנען אַ האַלבען טאָג פערשידענע וויסענשאַפטען און אַרבייטען אַ האַלבען טאָג פערשידענע ערדאַרבייט. אין דער שולע אין אַ משך פון פינף יאָהר בעקומט דער שילער אַלגעמיינע וויסענשאַפטען ווי אין אַ פּראָגימנאַזיע (אויסער גריכיש און לאַטיין), נאָר אַגראָנאָמישע וויסענשאַפטען, סיי טעאָרעטישע סיי פּראַקטישע, בעקומען זיי זעהר טיכטיגע און וויכטיגע אַז זיי קענען — נאָכ'ן פערפאַרטיגען זיך אונגעפער אַ יאָהר — אַריין גלייך אין אַ פראַנצויזישען אַגראָנאָמישען אוניווערזיטעט ווי אין מאָנפעליער אָדער ווערסאַל.

אמת די שולע האָט געוויסע פעהלערען אויך, ווי צום ביישפּיעל, אַלי'ן ווערט געלערינט אין פראַנצייזיש, און אין אמת'ן — וואָלט געוויס פיעל גלייכער געווען פאַר די שילער וואָס בלייבען אין ארץ־ישראל — זיי זאָלען אַלי'ן לערנען אין העברעאיש. ווען אין דער פרעמד מוזען מיר אַלי'ן לערנען אין אַ פרעמדער שפּראַכע איז דאָך ארץ־ישראל דאָס איינציגע אָרט וואָס מיר קענען אַלעס ערדייכען אין אונזער אייגענער שפּראַכע. מע קען געפינען אין דער שולע נאָך איינינע חסרונות, אָבער אין אַלגעמיינעם איז זי אַ מוסטער־שולע, וואָס גיט דעם שילער גענוג וויסענשאַפטען צו זיין אַ ניטצליכער מענש פאַר זיך און פאַר לייטען. — דאָס פיהרונג איז אַ יודישעס, יעדען טאָג לערענט מען אַ שעה העברעאיש, מע דאַוונט, און מע וואַשט זיך צום עסען און מע בענטשט נאָכ'ן עסען. און די גרעסטע טהייל שילער טהוען עס גערען, נישט נור ווייל מע הייסט אַזוי, וואָרום זעהענדיג דעם לויטערען הימעל פון אונזער שיינעם ליבען לאַנד און דערמאַהנענדיג זיך אַז מיר שטעהען אויף אונזער ערד וואו עס זענען אומגעגאַנגען אונזערע אבות, אונזערע גרויסע נביאים און חכמים פיהלט מען זיך נאָהענט צום בורא עולם און יעדער יוד אין ארץ ישראל איז גערען האַלטען הויך די יודישע פאָהן.

נישט לאַנג בין איך געווען אין מקוה־ישראל מיט זעהר אַ לייטישען גאַסט פון הויך־לאַריק, אַ יודישער שרייבער וואָס איז דערצו איין אמת'ער אָרטאָדאָקס, האָבען מיר געטראָפען ווי אַ הונדערט און פופציג תלמידים זענען געגאַנגען צוריק פון שניידען וויינטרויבען, פיעל פון זיי זענען געווען אָנגעטהון מיט קרענצען פון ווייגבלעטער און מיט די זיסע „שירי־ציון" זענען זיי צו געקומען צו דער סטאָלענגע עסשטוב וואו זיי האָבען געדאַוונט מנחה און זיך געוואַשען עסען, האָט זיך דער סופר אַזוי שטאַרק צעוויינט פון גרויס שמחה אַז מיר האָבען איהם קוים צוגענומען פון דאָרטען, און אַז ער איז געקומען צו זיך האָט ער געזאָגט: יאָ, ערשט איצט פערשטעה איך וואָס הייסט „זה אלי ואנוהו", וואָרום אין ארץ־ישראל פיהלט זיך באמת יעדער יוד אַז ער איז נאָהענט צו זיין גאָט. ברזילי.

בילדער

פון קליינשטעדטישען, יודיש-פולישען לעבען

פון י. ל. פרץ.

א. אייזיק'ל שֹׁחֵט.

4) אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ צְווִישֶׁען מִנְחָה וּמַעֲרִיב.

— וואָס טהוסט־דו דאָ, יונה'לע? — פרעגט מען צווישען מנחה ומעריב, אַז מען האָט יונה'ן אין בית־המדרש בעמערקט. נאָר אין שטעדטיל איז, ברוך־השם, שטיל בערוהיגט מען זיך און מען געהט ווייטער מיט לולקע־ציבוק אין מויל, אָדער מען שטעהט אין רעדליך און מען רעדט. פון אביגדורל'ן האָט מען שוין דאָ אויך אָבגערעדט אַל־דאָס גוטס, וואָס מען האָט נור געקענט, און מען איז אַריבער אויף מקחים פון פּראָדוקטען, ליציטאַציעס, פּאָליטיק. פון עמיגראַציעס האָט מען נאָך דערמעלט נישט געוואוסט.

דעם יתום האָט מען בעסער בעגעגענט: ווער עס האָט איהם בעמערקט האָט זיך אָבגעשטעלט אַ רגע, אַ זיפץ געטהון, טהייל נאָך אַ גלעט איבער'ן היטעלע...

פלוצלינג איז אַ גרידער געוואָרען און אַלע אויגען האָבען זיך געווענדעט צום שלחן אין מיט בית־המדרש. יונה שטעהט שוין דאָרט און האָט שוין אַרויפגעשטעלט דעם יתום אויפ'ן טיש; דאָס קינד לאָזט אַרויס אַ געוויין, ווייל אַראָב פון טיש, וועניגסטענס זעצען זיך, ער האָט מורא פאַר דער הויך איבער דעם גאַנצען עולם, נאָר יונה לאָזט נישט, ער האַלט איהם אונטער ביים פּאָדקאַלנער און בעמיהט זיך איהם צו בערוהיגען.

— שטיל, דוד'ל, שטיל, דיין טובה מיין איך!

דער יתום חליפעט, נאָר שטילער.

פון מזרח־וואַנד הערט זיך דערווייל אַ קול פון אַ בעל־הבית:

— מיט שטיוועל אויפ'ן שלחן, אַראָב!

יונה דערקענט דאָס קול און ענטפערט געלאַסען נאָר פעסט:

שרעק דיך נישט, ראובן'לע, שרעק דיך נישט, פרומע נשמה! באָרוויס שטעהט ער דער יתום, ער האָט שוין לאַנג קיין שטיוועליך נישט.

און דערהיצט פון זיינע אייגענע רייד, גיט ער צו מיט כעס:

— און דאָ וועט ער שטעהן, ביז בעלי־בתים וועלען איהם פערזאָרגען.

דער עולם שווייגט פעראינטערעסירט.

*) יעדער בארג אין מקוה-ישראל טראָגט אַ נאָמען פון די אבות און די נביאים, אָדער פון די אנשי-השם פון חברת כל-ישראל-חברים.

— עס איז איהם אפילו — מאַכט ווייטער יונה — שווער צו שטעהן, ער איז באָרוויס געוועזען אויפ׳ן הייליגען אָרט, ער האָט זיך אַ פיסעל גערײַניעט, נאָר שטעהן מוז ער, רבותים, ער מוז, ווייל ער איז אַ יתום און דאַרף מען זאָל פאַר איהם זאָרגען!

— זעה נור דעם בעל־טובה! — רופט זיך עמיצער אָן פון אַ זייט.

— מעריב־דאַווינען! — גיט איין אַנדערער אַ געשריי.

— חזן צום עמוד! — קאָמאַנדירט דער גבאי.

נאָר יונה גיט אַ קלאַפּ אין טיש אַריין אַז עס הילעכט, די נאָהענטע בעלי־בתים שפּרינגען אָב, און ר׳ קלונימוס דער דַיין וואָס האָט שטעהענדיג ביי׳ם שלחן, זייט דער יתום שטעהט אויפ׳ן טיש, זיין אויסגעלערנט, אָבגעמיטשעט און אפשר אויסגעהינגערט פּנים פערשטעלט מיט דער האַנד, נעהמט זי צינד אַוועק, און אין די אַלטע גראָהע אויגען בעווייזט זיך אַ שטימער טיעפער צער.

— יונה — שטאַמעלט ער — נישט מיט געוואַלט.

— מען וועט נישט דאַווינען! — שרייט יונה, און האַפּט אַ לייכטער פון שלחן אין דער האַנד אַריין.

דער גבאי האָט זיך אַנידער געזעצט, דער חזן בלייבט שטעהן אין מיטען וועג צום עמוד, און יונה דרעהט זיך איבער צום דיין.

— רבי — מאַכט ער מיט גיפט — דאַווינען, מיינט איהר, ווילען זיי! הס־ושלום! די וועטשערע מיינען זיי! די ווייבער קאָכען זיי שוין וועטשערע! עס וועט זיין אַ קאָכענדיגע יויך מיט קנאַקענדיגע ביינעל, אַ פעט שטיקעלע פלייש מיט בעטעמ׳טען רויטען חריין,— און אפשר אַביסל מייערליך דערצו... און דער יתום האָט נישט צו עסען.

— נישט דיין דאגה! — שרייט עמיצער, אַ בעהאַלטענער פון מיט׳ן אַ רעדעל ארויס. ר׳ קלונימוס דיין פערשטעלט צוריק דאָס פּנים מיט די ביינעריגע הענד און יונה ענטפערט:

— עס איז יאָ מיין דאגה! איהר זענט אייך פון דער לויה ווי די מייז צוקראָכען, און מיר דעם יתום איבערגעלאָזט! ניט אַייער ווילען איז עס געוועזען, נאָר אַ גאָט־זאַך! גאָט ווייס וואָס ער טהוט, גאָט ווייס, אַז איין ארומאַן האָט יודישקייט, אַז יונה באַ׳ך וועט דעם יתום נישט אַוועק וואַרפען אָהן הילף!

דער יתום הייבט אָן צו פערשטעהן פון וואָס מען רעדט, ער גלייכט זיך אַביסעל אויס, לעגט די רעכטע האַנד אויף יונה׳ס פלייצעס, און שטעהט אַזוי אָנגעשפּאַרט, מיט דער לינקער האַנד האַלט ער אונטער דאָס גראַניטע פיסעל...

דאָס קאַפּאָטקילע האָט זיך איהם פון איינציגען קנעפּיל אָבגעלאָזט, פון אָבגעריסענעם העמדיל שטאַרט אַרויס אַ ברודיג אויסגעדאַרט לייב, אויפ׳ן פּנים ליגט עפּיס אַ וואונדערליך טרויעריגער שמייכעל... ער שרעקט זיך שוין נישט פאַר׳ן עולם, ער פיהלט, אַז יונה באַ׳ך הערשט איצט איבער אַלע, און ער איז אָנגעשפּאַרט אויף יונה באַ׳ך!

— זעהט, בעלי־בתים, זעהט יודען, בני־רחמנים -— מאַכט יונה מיט אַ ווייכער קול — אַ גראַניט פיסעל, באָרוויס...

— ביי מיר איז דאָ אַ פּאָר שטיוועליך! אַלטע נאָר גאַנצע... יונה דערקענט דאָס קול.

— נו! מאַכט ער, ר׳ יוסיל איז מנדר, אַ גוטע התחלה... נאָר אָהן אַ העמד איז ער אויך!

איין אַנדערער איז מודיע אַז זיין ווייב וועט אַוודאי נישט קאַרגען עטליכע העמדליך פאַר אַ יתום.

— זעהר וואויל,— זאָגט יונה — ווייס איך שוין, הענעלע וועט געבען! און אַ בגד׳ל...

עס איז דאָס אויך עמיצער מנדר, און יונה נעהמט ווייטער אָן פאַר ליעב.

— נאָר עסען — רופט ער ווייטער — עסען ווער וועט געבען! פאַר וואָס שווייגט ר׳ שמעריל? פאַר וואָס רעדט נישט דער ראש־הקהל?

נאָר ר׳ שמעריל, אַ דיק יודעל מיט לאַנגע ברעמען, וואָס פערשטעלען איהם די אויגען אויפ׳ן פערלאָפּענעם פּנים, זיצט איבער׳ן משניות און ריהרט זיך נישט פון אָרט.

— נישט דאָ איז קהל־שטוב -- מאַכט ער שטיל און געלאַסען צו די בעלי־בתים, וואָס שטעהען אַרום זיין שטענדער. די תשובה גיט איבער איינער דעם צווייטען און כהרף־עין פליהט זי איבער דאָס גאַנצע בית־המדרש: ר׳ שמעריל זאָגט, אַז נישט דאָ איז קהל־שטוב!

-- אַ ממזר פון אַ יוד! — בעמערקט עמיצער.

— ביסמאַרק!

— אַ קעשענע־גנב — פערריכט איינער אין דער שטיל.

דערווייל רופט זיך נאָך אַ קול אָן פון מזרח־וואַנד, פון דער צווייטער מזרח־וואַנד.

— יונה — רופט ער -— פאַלג מיך יונה, לאָז געמאַך... היינט איז דאָנערשטאָג ביינאַכט... וואָס איז היינט פאַר אַ מאָדע, עס איז קיין מנהג, קיין דין נישט אין אַ מיטען דאָנערשטאָג נישט לאָזען דאַווינען... געה אַהיים, און שבת קום אין דער פריה און לאָז נישט אויסנעהמען, מהיכי־תיתא...

— און שבת — שניידט איהם יונה אָב אַ תשובה — וועט ר׳ ירחמיאל דאַווינען אין דער היים, אָבעסען און לעגען זיך אונטער דער פעריִנע? הא? —

עס ווערט אַ געלעכטער: אַ הרוץ־עתיק יונה...

— הכלל, יונה, וואָס ווילסט דו?

— עסען פאַר׳ן יתום, איך פאַר מיר וויל גאָר נישט!

— עסען, רבותים, עסען פאַר׳ן יתום! — הייבט ווייטער אָן יונה, און נישט ווילענדיג פאַלט ער אַריין אינ׳ם טאָן פון: „צוויי גילדען צו מצוות, דריי גילדין צו מצוות". עס ווערט פרעהליכער אין בית־המדרש.

- איך נעם איהם אַהיים אויף וויעטשערע! — הערט זיך אַ קול.

— גוט — רופט ווייטער יונה — אויך אַ נדבה! פערשרייבען וועט מען עס ר׳ יהיאל׳קיל׳ען אויבען און הונטען! העדסט, יתומ׳ל-- דרעהט ער זיך איבער צום קינד — אַ פּאַציאַטאַק האָסט דו שוין אויף לאַנג לעבען אַ וויעטשערע. און מאָרגען (דרעהט ער זיך איבער צום קול וואָס האָט גערופען), מאָרגען וואָס וועט זיין?

— זאָל זיין מאָרגען אָנבייסען אויך! — ענטפערט דאָס זעלבע קול...

— און וואָרימעס?

— גוי! — שרייעט מען ווייטער פון אַ זייט, מאָרגען איז פרייטאָג

— און שבת? — לאָזט יונה נישט אָב.

— שבת מעג ער אויך קומען צו מיר!

— און זונטאָג, פרעגט ווייטער יונה, און מאָנטאָג, און דינסטאָג און אַזוי די גאַנצע וואָך, און ווייטער שבת, און ווייטער אַ וואָך!

— וואָס האָסט דו דיך אָנגעציעפּעט אין מיר! איין בעל־בית בין איך דאָ?

— הס־ושלום, צו אלע בעלי־בתים רעד איך! וואָלטען אַלע געהאַט אַזאַ יודיש האַרץ ווי איהר, וואָלט שוין דער יתום אויפ׳ן טיש נישט געשטאַנען.

דער עולם שווייגט.

— דאַווינען! ווערט ווייטער אַ געשריי, אַ געטימעל.

— שיקט נאָכ׳ן ווייב, וועט ער אַנטלויפען! -— הערט זיך איין עצה אין מיטען געטימעל. און עס האָט יונה׳ן ווי אַ בליץ געטראָפען! אין איין רגע איז דער גרויסער, לאַנגער יונה געוואָרען ווי הוזק, בטל ומבוטל! דער ווייץ האָט איהם געטראָפען ווי אַ גלית׳ן דוד׳ס גלאַטשטיינדיל גלייך אין שלעף אַריין!

— דאַווינען! דאַווינען! שרייעט מען העכער, און יונה שווייגט, הייבט די האַנד מיט׳ן לייכטער נישט אויף; ער האָט דעם גאַנצען מוטה פערלוירען!

5) אַ איִמגעריכטע הילף.

און ווער ווייס, וואָס מיט׳ן יתום וואָלט געוואָרען ווען נישט די הילף, וואָס איז פליצלינג געקומען פון איין אַנדערער זייט!

אויפ׳ן בעלעמער פון ארון־קודש איז פלוצלינג אַרויפגעשפּרינגען אַ שוואַרצער, בעוואַקסענער יונגערמאַן מיט אַ ספּאָדיקיל אויפ׳ן שפּיץ קאָפּ, מיט צוויי צעפלויגענע פאות פון אונטער דעם ספּאָדיקיל, צער־

לאַפּענע ציצית פון אונטער׳ן אַפּענעם האַלאַטיל, און צוויי ברענעדיגע לויפענדיגע אויגען אונטערן ברייטען שטערען.—

— זעהט, זעהט — ווערט אַ געדועריי — חיים־שמואל ווייטער!

און אין איין אויגען־בליק ווענדען זיך אַלע אויגען אַב פון שלחן צום ארון־קדש!

אפילו ר׳ שמעריל, וואָס איז ביז אַהער אַזוי רוהיג געזעסען ביים משניות, ווערט אויך עפּיס אונרוהיג, הייבט די ברעמען אויף.

— ווער? ווער? — פרעגט ער מיט זיין זיסען, נאָר דער־שראָקענעם קול.

— חיים־שמואל, חיים־שמואל — הור׳ט מען איבער.

— רבותים! — שרייט דערווייל דער יונגער־מאַן פון ארון־קדש אראַב!— געדענקט וואָס איך זאָג אייך! דער רבונו־של־עולם, ווי אין די הייליגע ספרים שטעהט, איז איין אבי־יתומים, איהר טאַרט דעם יתום נישט פערלאָזען — אַ ניט וועט איהר, חס־וישלום, אויך איבערלאַזען יתומים.

— אַראַב, ישייגעץ, פון בעלעמער...

— שרייעט נישט, רבותים, איין אמת וואָרט וויל איך זאגען, א גוט וואָרט...

אַ גוט וואָרט וויל דער עולם הערען.

— שאַט, רבותים... יודען בני־רחמנים זענט איהר, א יודיש הארין האָט איהר, פאַר וואָס שווייגט איהר? איהר האָט — זאָגט איהר — אַ לאָך אין קעשענע?

עס ווערט אַ געלעכטער.

— לאַכט נישט, איך מיין עס ערנסט, איהר האט קיין געלד נישט, אָרום קהל! איהר האָט נישט. ר׳ שמעריל האָט נישט!... מילא... וועל איך אייך געבען געלד!

ביי די ווערטער ווערט ר׳ שמעריל אונרוהיגער, ער פערמאַכט דאס משניות און הייבט זיך אויף פון אָרט און קוקט צום בעלעמער.

— יונה — רופט דער יונגער־מאַן פון בעלעמער אריבער צום שלחן — האָסט וועמען איבערצוגעבען דעם יתום?

אַוודאי! — ענטפערט יונה, וואָס איז דערווייל צו זיך געקומען.

— וויפיעל דאַרף עס קאָסטען?

— אַ רובל א וואָך!

— זעהר וואהל, רבותי, איך גיב געלד! איך צאָהל א רובל א וואָך פאַר׳ן יתום!

— דו, דו? — ווערט אַ גערופעריי, מען ווייסט, אז דער יונגער־מאַן האָט נישט קיין דרייער ביי דער נשמה.

— נישט מיין געלד! רבותי, הערט, איך גיב אייך נישט מיין געלד מיין שוואָגער אייזיקיל׳ס געלד!

— אָה! ווערט אַ גערוישעריי. דער עולם פערשטעהט שוין אין וואָס עס געהט. דער שוואָגער אייזיק׳ל האָט אַ היתר־שהיטה...

אין אַצונד ווערט ר׳ שמעריל בלאַס און מיט אויפגעפלאַמטע אויגען הייבט ער זיך אָן צו־צוריקען צום בעלעמער. נאָר איידער ער שטיפּט זיך דורך, רופט דערווייל דער יונגערמאַן:

— מיין שוואָגער גיט אַ חרם־קוויטעל, אַז ער צאָהלט אַ רובל אַ וואָך פאַר׳ן יתום, ביז ער וועט בר־מצוה ווערען, לאָז אפילו זיין ביז צו דער הופה...

און אז ער דערזעהט ר׳ שמערלין פאַר זיך שוין אויפ׳ן ערשטען טרעפּיל פון בעלעמער, שרייעט ער דאָס איבעריגע אין איין אָטהעם:

— נור פאר שחיטת עופות, נור פאַר שחיטת עופות. שרייעט עולם: יאָ!

און דעם עולם געפעלט די קונץ און הייבט אָן שרייען מיט התלהבות:

— יאָ! יאָ! מסכים! מסכים! אַלע בעשטעהען!

ר׳ שמעריל איז שוין געשטאַנען ביי׳ם יונגענמאַן און האָט איהם שוין געהאַלטען ביי׳ם לאַץ אַראבצושלעפען „ווי א הורג" פון בעלעמער, נאָר פון געשריי „יאָ! יאָ!" איז ער ווי פערטומעלט געוואָרען.

— שהט אייזיק׳ל! — שרייעט צולעצט דער יונגערמאַן און שפּרינגט אַראַב רעכטס פון בעלעמער, זיך מיט ר׳ שמערלין נישט צו טרעפען.

און אַז ר׳ שמעריל קומט צו זיך צוריק און הייבט אַן רעדען:

— ר׳ קלונימוס! רבי קלונימוס, ווי דער־לאָזט...

שטעהט שוין דער אייגענער יונגער־מאַן אין טלית ביי׳ם עמוד און גיט אַ געשריי:

— ברכו!

דער עולם צעהוידעט זיך, צעוויעגט זיך און ענטפערט פרעהליך וואָס מען דאַרף.

ר׳ שמעריל׳ס קול ווערט פערטרונקען אינ׳ם דאַווינען.

און ר׳ קלונימוס האָט נאָך אַלין נישט אראַבגענומען די האַנד פון פנים...

די יודישע וועלט.

עסטרייך. = אין וויען בעשטעהט זייט מעהר פון איין יאהר א יודיש-נאציאָנאלע פאלקס-פארטיי, וואס וויל אז אלע יודען אין עסטרייך זאלען זיך צוזאמען נעהמען און זייערע אינטערעסען פערטרעטען. צי וועט די פארטיי עפּיס קענען טהון געגען דעם אנטיסעמיטיזם, וואס מאכט די ארומסטע יודען שוועהר און ביטער דאס לעבען, דאס קען מען היינט נאך נישט וויסען, אבער איין גוטע זאך קענען מיר פון דעם פעראיין ערווארטען, ער זאל ביי די עסטרייבישע יודען, וועלכע פיהלען שוין גאר ווינציג צי זענען זיי יודען, דערוועקען יודישע געפיה-לען און יודיש בעוואוסטזיין. מיר קענען דאס פון דער פארטיי ערווארטען, ווארום די נייע צייטונג „יודישעס פאלקסבלאט", וואס די פארטיי גיבט ארויס זייט עטליכע וואכען, ווייזט ארויס אז זי מיינט עס ערענסט מיט דעם יודיש־נאציאָנאלען גדאנקען.

= די טארנאווער חברה „אהבת ציון" האט ארויסגעגעבען א בעריכט פון איהר ארבייט אין די 2 יאהרען זייט זי איז געגרינדעט געווארען. די חברה איז געגרינדעט אויף אקציעס; דאס קאפּיטאל פון די אקציעס בעטרעפט 15,000 פלאָרין. אים יאהר 1897 האט די חברה געקויפט ביי׳ם באראן ראטשילד א שטיק לאנד אין ארץ ישראל אויף צו גרינדען א גאליצישע קאלאָניע. פאר דער ערד האט זי שוין געצאהלט 2 ראטעס צי 20,000 פראנק. די קאלאניע הייסט „מַהֲנַיִם", עס וואהנען אין איהר 11 גאליצישע קאָלאניסטען און 5 קאלאניסטען פון ארץ-ישראל. די ענגלישע „חובבי ציון" האבען צו געזאגט די גאליצישע קאלאניע נאך מעג-ליכקייט צו שטיצען, כדי די קאלאניסטען זאלען קענען ווי אין גיכסטען זעלבסט-שטענדיג ווערען און קיין שטיצע נישט מעהר בעדארפען.

= אין קאלאָמעא איז געוועזן א פערזאמלונג פון די לעהרער וואס זענען אנגעשטעלט אין באראָן-הירש-שולען אין גאליציען. א ערך פון 200 לעהרער און 20 לעהרערינס זענען צוזאמענגעקומען און האבען בעהאנדעלט זעהר וויכטיגע פראגען וואס געהערען צו די שולען. עס איז בעשלאסען געווארען ביי יעדער שולע צו מאכען א אבענדקורס פאר ערוואכסענע וואס קענען נישט שרייבען און לעזען. זעהר פיעל לעהרער האבען זיך בעקלאגט דאריבער וואס מען לערענט נישט העברעאיש אזוי גוט ווי יעדע ל ע ב ע ד י ג ע שפראך און האבען נאכגעוויזען ווי נעטהיג דאס איז פאר יודישע קינדער. מען האט אבער נישט בעשלאסען אנצוהייבען לערנען נאך א נייעם סיסטעם און ס׳איז דערווייל געבליבען ביי׳ם אלטען.

= א גרויסען שאדען האבען די הירש-שולען געהאט. פאר איניגע וואכען איז געשטארבען זייער אינשפעקטאר ה׳ נחמיה ל א נ ד ע ס, וואס האט זעהר פיעל געווירקט פאר די שולען אין גאליציען. ער איז געוועזן א טיכטיגער פעדאַ-גאג און האט אויך פיעל געשריבען אין דייטשע און פאלנישע צייטונגען, מיט יאהרען צוריק האט ער אויך העברעאיש געשריבען.

*

רוסלאנד. — אין מיניסטעריום וונוטרעניך-דיעל איז איצט א עקסטרע קאמיסיע בעשעפטיגט מיט דער פראגע, איבערמאכען גרויסע דערפער פאר שטעדטליך. ווי מיר האבען שוין בעמערקט („דער יוד" N 2), איז די זאך זעהר וויכטיג פאר יודען, וועלכע דער זאקאן פון 3 טען מאי 1882 ערלויבט ניט צו וואהנען אין דערפער, אבער ווען די זעלבע דערפער וועלען ווערען שטעדטליך, וועט דאס זיין א גרויסע ישועה פאר פיעלע פון אונזערע ברידער. אמת די אנטי-סעמיטישע בלעטער שרייען שוין דארויף און פערלאנגען, מען זאל יודען ניט ארייגלאזען אין די נייע שטעדטליך, אבער ס׳איז א האפנונג, אז די רעגירונג וועט ניט פאלגען זייער בייזע עצה. בפרט אז אין דער פראקטיק האט זיך שוין לאנג ארויסגעוויזען, אז יודען זענען גאר ניט שעדליך פאר די פויערען פון די דערפער. די סטאטיסטיק ווייזט, אז אין אזעלכע קאנטען וואו יודען זענען ניטא, לעבען די פויערען פיעל ארומער, טרינקען מעהר שנאפס און האבען ווייניגער שולען פאר זייערע קינדער, ווי אין די דערפער וואו יודען וואהנען יא.

— ענדע 1897 האט די רעגירונג געזעצט א קאמיסיע, פון וועלכער דער פרעזעס איז באראָן גילדרעברבראנדט, צו פארשטען און נאכזעהען, אויב די „וורע-מענע-פראווילעס" פון 3 מאי 1882 בעדארפען נאך בלייבען אויף ווייטער, אדער

מען זאל זיי אפשאפען. צו וועלכען רעזולטאט די קאמיסיע איז געקומען ווייס מען נאך ניט, אבער לויט ווי מען זאגט, איז איהר דעה, מען זאל יענע געזעצע פערגרינגערען.

— רוסישע צייטונגען אין דרום-רוסלאנד שרייבען אז די לעצטע צייט האבען אין א סך דערפער די פויערען געמאכט א „פריגאוואר" (בעשטימונג), אנהויבען סטארען זיך פאר דער רעגירונג, איבערמאכען זייער דארף אויף א שטאדט, און זייער כונה איז בפירוש, כדי יודישע אגענטען און סוחרים פון תבואות זאלען דארט קענען פריי וואהנען.

— לויט די געזעצע אין פינלאנד, ווי באלד א יוד וואס וואהנט דארט האט חתונה, טאר ער שוין מעהר ניט וואהנען דארט. פאר א יאהרען האט דער סיים (פינלאנד האט א מין בעזונדער סענאט מיט א סיים, ד"ה א פערזאמלונג פון די גרעסטע לייט) בעשטימט, אפשאפען דעם דאזיגען געזעץ. אויך האט דער סיים מסכים געווען, אז די יודישע פרוי וואס האט חתונה מיט א מאן וועלכער מעג וואהנען אין פינלאנד, זאל האבען די זעלבע פראוועס וואס איהר מאן. ווידער איז דאמאלס געווען א פראיעקט, ערלויבען יודען אין מאנכע ערטער בויען שולען צום דאוונען און האלטען רבנים מיט אנדערע כלי-קודש. איצט שרייבען די צייטונגען אז דער סענאט מאכט פארטיג א פראיעקט, אז יודען זאלען מעגען וואהנען אין פינלאנד אויב זיי וועלען האבען א רוסישען פאס. בויען אייגענע בעזונדערע שולען וועלען יודען ניט קענען, ווייל אין פינלאנד קענען יודען איבערהויפט ניט האבען הייזער און אומבעוועגליכע גיטער, אבער זיי וועט ערלויבט זיין מאכען שולען אין געדונגענע הייזער.

— אין דער צייטונג „וויעסטניק פראווא", וועלכע די יוריסטישע געזעלשאפט גיט ארוים אין פעטערבורג, איז אפגעדרוקט געווארען זע־ר א אינטערעסאנטער ארטיקעל וועגען יודישע אדוואקאטען. עס ווערט ארויסגעוויזען פאקטיש, אז צווישען די אדוואקאטען וואס האבען פערזינדיגט און געהאט א שטראף אין די יאהרען 1885—1895 זענען יודען געווען גאנץ וועניג.

— די יודען אין באקו האבען דערלאנגט א ביטע אין גובערניע, ערלויבען זיי אויסבויען א שול צום דאוונען. די גובערניע האט די בקשה אפגעשיקט צום מיניסטעריום. יעצט איז אנגעקומען א ענטפער, אז די בקשה קען ערפילט ווערען און די יודען מעגען זיך בויען א שול ווי זיי ווילען, נאר מיט דעם תנאי, זי זאל זיך פיהרען לויט די פראווילעס ווי די שול אין פעטערבורג.

— מיר האבען געשריעבען („דער יוד" Nr. 1) אז אין קיעוו איז אויסגעקליבען געווארען פאר א ראבינער דער דאקטאר יאמפאלסקי פון ראסטאוו. די גובערניע האט אבער ניט בעשטעטיגט די וויבארעס, ווייל די אויסקלייבער זענען געווען נור פון קיעוו און ניט פון דעמיעווקא (א דארף ביי קיעוו) וועלכע קעהרען אויך צום רשות פון קיעווער ראבינער, און האט געהייסען מאכען נייע וויבארעס, אין וועלכע ס'זאלען שוין האבען א חלק אלע יודען וואס וואהנען אין די פארשטאדטען פון קיעוו. אויסקלייבען וועלען איצט דעלעגאטען פון יעדער שול.

— צוואנציג טויזענד רובעל פון קאראבקע האט די בערדיטשעווער קהלה בעשטימט היינטיגס יאהר אויף פערשיעדענע קהל'שע זאכען, דהיינו: 5300 רובעל צו בויען א בית-יתומים, 4000 רובעל בעצאהלען דעם אלטען חוב פון הכנסת-אורחים, 4500 רובעל צו פעררינכטען די שול אויף דער אלטשטאדט, 2000 רובעל אויף דער שול אין ניישטאדט, 3000 רובעל אויף אויסבויען א באד אין קאטשאנאווקע, 900 רובעל געבען שטיצע די מיידליך-שולע פון ה' העכטמאן און 300 רובעל צו פעררינכטען די שול פון אלטען-בית הקברות גאס.— שיין איז די בעשרייבונג ווי אזוי ס'איז געווען די אספה פון בערדיטשעווער בעלי-בתים. עס זענען געווען קולות און געשרייען ביז אונטער'ן הימעל, קיינער האט ניט געוואלט נאכגעבען דעם אנדערען, דער גאלאווא (הויפט) פון שטאדט איז ארויס פון די כלים און האט פיעל מאל געסטראשעט, אז ער וועט פערמאכען די אספה, און קוים מיט צרות איז איהם געראטען, אביסעל איינשטילען די בעלי-בתים און ווי עס איז אויסגלייכען זיי...

— אין פיעל שטעדט האבען די ציוניסטען געמאכט בעלער אים פורים, און געהאלטען רעדען וועגען דער אידעע. מען האט אויך גדרשה'ט וועגען דער קלאניאל-באנק און ערוועקט דעם עולם, פערשרייבען זיך אויף די אקציעס.

— דער אדעסער קאמיטעט צו שטיצען יודישע ערדארבייטער און בעלי-מלאכות אין פאלעסטינא האט זיך געווענדט מיט א הייסע בקשה צו אלטע פארשטעהער און אינקאסענטען אין די שטעדט, זיי זאלען ווי אם געשווינדסטן איינמאנען די חובות פון די חברים, און אפשיקען דאס געלד דעם קאמיטעט, ווייל עס דרוקט זיך די רשימה מיט א חשבון פון די דריי לעצטע יאהר און ווער עס וועט ניט איינצאהלען וועט ניט שטעהן דערמאנט אין דער רשימה.

*

דייטשלאנד. = דען 20 פעברואר איז געשלאסען געווארען די אויסשטעלונג פון ארץ-ישראל-פראדוקטען אין פראנקפורט, די אויסשטעלונג האט געדויערט 3 חדשים. אין דער צייט איז פערקויפט געווארען 129,845 פלאשען וויין און פערשידענע שניצערייען פון עצי-זית פאר 5645 מארק. אין גאנצען איז געלעזט געווארען איבער 25,000 מארק. די אויסשטעלונג איז בעזוכט געווארען פון איבער 50 טויזענד פערזאנען דארונטער מייסטענס קריסטען, און מיט פולעם רעכט האט דאס קאמיטע ביי'ם שליעסען די אויסשטעלונג בעהויפטעט, אז די אויסשטעלונג האט געבראכט כבוד פאר די יודישע קאלאניעס און פאר'ן כלל-ישראל. אין דער שטאדט פראנקפורט אליין האט די אויסשטעלונג א גרויסען רושם געמאכט און עס ווערט דארט איצט געגרינדעט א פיליאלע פונ'ם בערלינער „עזרא" וואס קלערט גאלד צו גרינדען א נייע קאלאניע אין ארץ-ישראל.

= אין בערלין האט זיך געבילדעט א „קאמיסיע צו ארבייטען געגען איינגעוואנדערטע בעטלער". פאריגען מאנאט איז געווען די ערשטע אסיפה, וואס צו איהר זענען געקומען פערטרעטער פון פיעלע דייטשע שטעדט. מאנכע רעדנער האבען פערלאנגט אז מען זאל אונטערשטיצען די ארימע אין זייער אייגענע היים, איידער זיי וואנדערען אויס און שלעפען זיך ארום אין דער פרעמד, דאס רוב אבער האבען בעהויפטעט אז ס'האנדעלט זיך נור דארום, די שנארער פון דער גרענעץ צוריקצוטרייבען כדי זיי זאלען נישט פאלען צו לאסט. ס'איז בעשלאסען געווארען: 1. אלע אונטערשטיצונגס-חברות זאלען זיך פעראייניגען; 2. וואו עס זענען נאך נישט דא אזעלכע חברות, זאלען זיי געגרינדעט ווערען; 3. מען מוז זעהען אז די איינוואנדערער זאלען ביי דער גרענעץ אויפגעהאלטען ווערען און די וואס זענען נישט ווערט א אונטערשטיצונג זאלען צוריקגעשיקט ווערען. וואס פאר א סימן ס'איז, צו איז א יודישער ארימאן ווערט אונטערשטיצונג צו נישט — איז נישט בעשלאסען געווארען.

= פון קעניגסבערג קומען טרויריגע בשורות איבער די אויסווייזונג פון רוסיש-פוילישע יודען אויס פרייסען, וואס איז איצט זעהר שטרענג געווארען. אפילו די וואס מעגען דארט וואהנען שוין זייט אפאר יאהר מוזען אוועקשיקען זייערע פרויען און קינדער, און אזעלכע וואס האבען קיין פרויען נישט, איז פערבאטען חתונה האבען. עטליכע האבען דעם פערבאט נישט געפאלגט און חתונה געהאט, האט מען זיי בעשטראפט און זיי האבען געמוזט די שטאדט פערלאזען. פאר א יאהר האט מען אלע פרעמדע יודען אנגעזאגט אז זיי דארפען יעדען מאנאט מערץ זיך מעלדען און איינגעבען א בקשה מען זאל זיי ערלויבען ווייטער צו בלייבען. איצט איז דער מאנאט מערץ געקומען און יעדער לעבט אין גרויס שרעק און פחד מען זאל איהם חלילה נישט ארויסשיקען.

= אין בערלין האט ד"ר כהן אלם דעלעגאט פון ווינער אקציאנסקאמיטע אם 1 טען מערץ א רעדע געהאלטען איבער „ציוניסמוס פון רעליגיעזען שטאנדפונקט". ער האט בעוויזען מיט פיעלע ציטאטען פון תנאים און רבנים אויס אלע צייטען, אז דער ציוניזם איז נישט קעגען דער רעליגיאן, נאר א עכט יודישע בעוועגונג וואס לעבט אין יודענטהום שוין זייט 2 טויזענד יאהר און די גרעסטע יודישע מענער האבען תמיד באמונה שלמה געגלויבט אז יודען וועלען אמאל צוריק אומקעהרען אין זייער לאנד דורך גאנץ נאטירליכע מיטעל. די רעדע האט געמאכט א גרויסען רושם.

*

ענגלאנד. = דער לאנדאנער באראן ראטשילד האט ארויסגעגעבען איין אויפרוף צו די יודישע עלטערן וואס לאזען זייערע קינדער אויסער אין פריי-שוהל נאך געהען אין חדר אריין, אז זיי זאלען רחמנות האבען אויף די יונגע קינדער און זיי נישט אזוי פלאגען מיט פיעל לערנען, ווארום עס איז גענוג פאר זיי אז זיי געהען אין שוהל אין לערנען דארט זאכען וואס מאכט זיי פאר מענשען, דאס חדר, מיינט דער באראן, איז גאנץ איבעריג און שאדעט די קינדער צו זייער געזונד. דער אויפרוף האט געמאכט אגרויסען רעש ביי אלע יודישע פאמיליעס אין לאנדאן, ד. ה. ביי די פאמיליעס וואס ווילען דוקא אז זייערע קינדער זאלען ערצויגען ווערען יודיש און ווילען זיך נישט בעגניגען מיט דעם ביסעל אפגענארטען רעליגיאנס-אונטעררינכט פון דער פריי-שוהל. שבת דען 25 פעברואר איז אין לאנדאן געווען א גרויסע פערזאמלונג וואס האט פראטעסטירט געגען באראן און אלע רעדנער וואס האבען דארט גערעדט האבען שטארק קריטיזירט דאס בענעהמען פונ'ם באראן געגען יודישען אונטעררינכט. אויך די יודישע צייטונגען זענען שארף אויפגעטרעטען געגען באראן וואס ער מישט זיך אריין אין זאכען וואס מע פרעגט איהם קיין דעה נישט, און זאגען, אז איינער איז א מיליאנער מוז ער נאך נישט זיין א אפוטרופס פון יודישקייט און יודישע ערציהונג. די וואס פראטעסטירען געגען באראן בעהויפטען נישט, אז די חדרים מוזען בלייבען אזוי ווי זיי זענען, אז מען דארף נישט זארגען זיי צו פערבעסערן און פערשענערן, כדי זיי זאלען נישט שאדען די קינדער, אבער אין גאנצען אפשאפען די חדרים, פיהלען זיי, איז גלייך, אזוי ווי מען וואלט זיי געהייסען אוועקווארפען דאס גאנצע ביסעל יודישקייט, און אזעלכע טובות פון אונזערע „גרויסע לייט" האבען מיר יודען זיך תמיד אפגעזאגט.

= די פעראייניגטע ציוניסטישע חברות פון ענגלאנד מיט'ן נאמען „פעדעריישאן", האבען ארויסגעשיקט זייערע טיכטיגסטע מענער אגיטירען פאר ציוניזם. אין מאנשעסטער, ליווערפאל, ליעדז זענען געווען גרויסארטיגע אסיפות פון טויזענדער מענשען אין וועלכע ד"ר גאסטער און סיר פראנציז מאנטעפיורע האבען רעדען געהאלטען. זייערע רעדען האבען א גרויסען רושם געמאכט אין אלע 3 שטעדט.

*

פראנקרייך. = אין א פאריזער אנטיסעמיטישער צייטונג וואס געהער צו'ם משומד ארטור מאיר איז ערשינען איין ארטיקעל וואס בעהויפטעט אז די קאנגרעסען פון באזעל זענען אייגענטליך נישט געווען פאר ציוניסטען נאר פאר פריינדע פון דרייפוס וועלכע האבען איהם געוואלט בעפרייען, און דער ערשטער קאנגרעס האט בעשלאסען צו ארבייטען געגען פראנקרייך. דאגעגען

איז אויפגעטרעטען דער בעקאנטער שריפטשטעלער בערנארד לאזאר און שרייבט א בריעף צו דער אנטיסעמיטישער צייטונג אין וועלכען ער ווייזט נאך, אז ער האט פאר דרייפוס אנשולד געשריבען נאך אים יאהר 1896, איידער מען האט נאך אין זינן געהאט צו מאכען א קאנגרעס. דער צווייטער קאנגרעס אויף וועלכען ער, ה' לאזאר, איז אויך געווען, איז צופעליג פונקט אויסגעקומען אין דער צייט וואס דער פעלשער הענרי איז ארעטירט געווארען און ער האט זיך געקוילעט — דאס, פערזיכערט ה' לאזאר, האט מען אודאי נישט אויף דעם קאנגרעס בעשלאסען!

== די באראנעסע הירש האט געשענקט $1^1/_2$ מיליאנען פראנק פאר די ארומע יודען אין אלגיר. דאס ארומקייט איז דארט זעהר גרויס ווייל די אנטיסעמיטען העטצען בעשטענדיג געגען יודישע סוחרים און הויזירער און דאס האט ביי א סך יודען אוועקגערויבט די פרנסה.

== דער געוועזענער בירגערמייסטער פון אלגיר, דער בעקאנטער נייער המן, מאקס רעזשי, און זיין חבר איין אנטיסעמיטישער רעדאקטער וואס האבען אויפגערייצט דעם המון צו טעדטען און צו ראביוועץ די יודען, זענען פעראורטהיילט געווארען. רעזשי צו א שטראפע פין 1000 פראנק און 3 יאהר תפיסה, זיין חבר צו 100 פראנק און 8 מאנאט תפיסה.

*

אמעריקא. = אין מאנאט דעצעמבער זענען איינגעוואנדערט קיין אמעריקא איבער דעם האפען פון פילאדעלפיא 691 פערזאנען; דערפון זענען געווען 187 יודען. 118 פין זיי האבען ארויסגערופען זייערע קרובים וואס האבען זיי געשיקט אויף הוצאות. די אויסוואנדערער זענען: פון רוסלאנד 146, פין גאליציען 19, פין רומעניען 9, פון איבריג עסטרייך 6, פין דייטשלאנד 5; דערונטער זענען 41 בעלי-מלאכה, די איבריגע האבען גאר קיין פראפעסיאן נישט.

== דער קאנזול פין די פעראייניגטע שטאאטען אין ביירוט [טירקיי) האט דען 1 דעצעמבער א בעריכט געשיקט קיין נעוו-יא־ק, וואס די אמעריקאנישע ציוניסטען האבען דערפין גרויס נחת. דער קאנזול שילדערט די לאגע פון איינינע יודישע קאלאניעס, דערנאך שרייבט ער פאלגענדעס: „אבגעזעהען דערפון, אויב די ציוניסטישע אגיטאציאן וועט קענען דערוועקען דאס נאציאנאלע געפיהל ביים יודישען פאלק און גרינדען א יודישען שטאאט אין פאלעסטינא; דערווייל האט די אגיטאציאן פיעל גענוטצט דעם לאנד וואס איז אמאל אזוי שען געווען און דערנאך אזוי שטארק פערוויסט געווארען. דער סילטאן, דאכט זיך, האט חשק צו ערלויבען, באהנען מאכען און אנדערע אונטערנעהמונגען צו גרינדען. די ציוניסטישע בעוועגונג ערציעהט אין די יודען פון פאלעסטינא גאנץ נייע אייגענשאפטען". אין סוף פין זיין בעריכט, ערקלערט דער קאנזול, אז נישט קוקענדיג אויף די פערשידענע מניעות איז איצט פאר יודען אין פאלעסטינא דא פיעל אויסזיכט, וואס קען אויך ברענגען גרויסע נוטצען פאר'ן לאנד אליין.

*

ארץ־ישראל. = די נסיעה פון באראן ראטשילד קיין ארץ-ישראל האט אויף די קאלאניסטען זעהר א גוטען רושם געמאכט. ער האט דארט זיך אויפגעהאלטען 5 טעג און בעזוכט מעהרערע קאלאניעס; איבעראל האט ער מיט די קאלאניסטען גערעדט ווי א פאטער צו זיינע קינדער און איבעראל האט מען איהם אפגעגעבען גרויסען כבוד אזוי ווי ס'געהער זיך דעם גרינדער און בעשיצער פון ישוב-ארץ-ישראל. נאכדעם ווי ער האט דען ערשטען טאג אין „ראשון לציון" די קאלאניסטען צו פערשטעהען געגעבען אז זיי קענען זיך שוין איצט בעגעהן אהן זיין שטיצע און האט זיי געבעטען אז זיי זאלען זיך מיה געבען און פלאנצען אנדערע זאכען נישט נור ווין אליין, זיי זאלען אויך האדעווען בהמות און עופות און זאלען פלייסיג ארבייטען מיט ווייב און קינדער—האט ער דען צווייטען טאג אין דער קאלאניע „פתח תקוה" אין שוהל א רעדע געהאלטען. די רעדע לויטעט:

„איך דאנק אייך זייער פאר דעם כבוד וואס איהר האט מיר געגעבען —האט דער באראן גטזאגט— מיין הערץ פרייהט זיך צו זעהען דעם גוטען צושטאנד פון דער קאלאניע. איהר האט געזעהן און איהר ווייסט וואס איך האב אלץ געטהון כדי אייך צו ברענגען דערצו איהר זאלט זיין זעלבסטשטענדיגע, דערום בעט איך אייך איהר זאלט ארבייטען פלייסיג אלע אויך די ווייבער און די קינדער, כדי איהר זאלט ניט דארפען זיין אבהענגיג פון מיר. איהר זאלט אייך אויף פיהרען ווי עהרליכע יודען, דען אז איהר וועט פעראייניגען אין זיך די 2 זאכען יודישקייט און ארבייטזאמקייט וועט איהר זיין גליקליך אין דעם הייליגען לאנד וואו אונזערע עלטערן האבען אויך געארבייט מיט פלייס. איך בעמערק ביי אייך ארבייטער פון פרעמדע פעלקער און דאס געפעלט מיר זעהר ניט. איהר דארפט וויסען אז מיין גאנצע ארבייט פאר דער קאלאניזאציא איז ניר ווייל איך רעכען יעדען יודען ווי מיינעם א ברודער. און איך פערלאנג אז איהר זאלט אויך אזוי בעטראכטען יעדען. איהר זאלט אלע לעבען בשלום. דער קלענערער און ארימער זאל ניט מקנא זיין דעם גרעסערען און דעם רייכערען די גרעסערע און די רייכערע ווידער זאלען העלפען זייערע קלענערע און ארימערע ברידער". אויך צו די פרויען האט דער באראן גערעדט און זיי געבעטען זיי זאלען מיטהעלפען זייערע מענער אין דער ווירטשאפט אין שטוב און אין פעלד.—

„3 הויפטזאכען פערלאנג איך פון אייך —האט דער באראן געזאגט צו ענדע פון זיין דרשה— פרידען, יודישקייט און ארבייטזאמקייט, אז איהר וועט אבהיטען די 3 זאכען וועט איהר זיין גליקליך".

דער נאך האט ער עמפפאנגען דעפוטאציעס פון ירושלים און יפו. דער רב פין יפו וואס האט געפיהרט די דעפוטאציע האט איהם איבערגעגעבען א בעגריסונגס-אדרעס אין א שענער געשניצטער שאכטעל פון עצי-זית און דער באראן האט זיך דאריבער זעהר געפרייט אז ער האט געהערט אז דיא שענע שניצעריי איז יודישע ארבייט. דען דריטען טאג, פרייטאג, האט ער בעזוכט די קאלאניעס „עקרון", „רחובות", „וואדחנין", שבת האט ער געהאלטען אין „ראשון לציון", אין שוהל האט ער עולה לתורה געווען „שלישי" און נאך דעם דאווגען האט ער א רעדע געהאלטען פאר'ן גאנצען עולם. ער האט זיי געזאגט דאסזעלבע וואס ער האט געזאגט אין „פתח-תקוה", נאר ער האט נאך מוסיף געווען און געבעטען די קאלאניסטען זיי זאלען נישט טרייבען קיין לוקסוס און נישט אין זינען האבען פאריזער מאדעס, נור לעבען פראסט זוי קאלאניסטען און טראכטען אז זייער קאלאניע וואס איז די ערשטע זאל זיין א מוסטער פאר אלע אנדערע קאלאניעס. נאכמיטאג האט ער בעזוכט דאס שפיטאל, די אפאטעק, די שולען און האט מאנכע קינדער געשטעלט פראגען פון יודישער היסטאריע. ווי ער האט בעמערקט אז דאס הויז וואס די פועלים דאווגען אין איהם איז זעהר שלעכט האט ער מבטיח געווען די שוהל צו פערגרעסערן, כדי די פועלים זאלען אויך קענען דארט דאווגען צוזאמען מיט די בעלי-בתים, ווייל אלע יודען מוזען זיין גלייך, זיך בעטראכטען אלס ברידער. א סך מאל האט ער די קאלאניסטען מסביר געווען, אז זיין כונה איז נישט נור פאר עטליכע, יחידים, טובות צו טהון, נאר וואס ער טהוט וויל ער ס'זאל ניטצליך זיין פאר'ן כלל ישראל. זונטאג דען פינפטען טאג איז ער מיט א עקסטרא-צוג געפאהרען קיין ירושלים. דארט האט ער אויך גרויס כבוד געהאט פון די רבנים און פון די בעהערדען, און ביי נאכט איז ער צוריקגעקומען קיין יפו וואו די גאנצע שטאדט האט איהם ערוווארטעט ביז ער האט בעשטיגען דאס שיף און דעם האפען פערלאזט. די גאנצע צייט וואס דער באראן איז געווען אין ארץ ישראל איז געווען א שענעס וועטער און אלע האבען גרויס תענוג געהאט פון דעם בעזוך.

פעלעטאן.

דער פאפירענע בריק.

(א באבע־מעשה פון משיח'ס צייטען).

אין א שטעדטיל
(ווי געהייסען
האט דאס ליעבע
שטעדטיל, ווייסען,

גלויב איך, אלע –
קליין און גרויס;
און אויב ניט,
מאכט אויך ניט אויס).

אין דעם שטעדטיל,
ערב־פורים,
הויך און מאכטיג,
ווי א שטורם,

האט א בת־קול
זיך דערהערט:
„ – יודען! גליק
איז אייך באשערט;

„אוים בהלות,
אוים ילָלות,
אוים, א סוף
צו אייער גלות;

„גיכער, ברידער,
מאכט זיך גרייט,
מאכט זיך גרייט –
משיח געהט!...

און משיח
איז געקומען...
יודען לויפען,
שרייען, ברומען,

אומגעלומפערט
און צוהיצט,
אי פערמאטערט,
אי פערשוויצט,

רויט ווי פייער,
בלייך ווי מתים,
חאפען תפילין
און טליתים,

ספרים, בעטגעוואנר
און טעפ;
ס'געהען חאדאראם
די קעפ,

א יריד, א מארק,
א מורא;
ס'איז אין שטעדטיל
שמחת־תורה;

און שוין פלאנעם
טאקי באלד
מאכען אלע,
יונג און אלט,

ווי אזוי דארט
אנצוהייבען
גאר א נייעם,
זיסען לעבען:

מאטיע טשוואק,
דער וואסערפירער,
האט געחאפט
דעם לעצטען פיערער

און צופלאקערט
ווי א בליץ,
באלד אין שענק
אריין מיט היץ:

„— א גאט־העלף!
אנו, רב־חיים,
גיסט נאר אן
א כוס לחיים,

„און פון גרעסטען
טאקי שטאף! ...
וואסער־פיהרען?
אוים, א סוף!

„ווייל אויף גאנץ
ירושלים
וועלען זיין דאך
שואבי־מים

„די בני־גבעון!! ...
אין דער ערד
אי דאס פעסעל,
אי דער פערד!"...

„— הערסטו, סערדזשע,
הערסטו, האדעל,
צו'ם שווארציאהר
די שער און נאדעל,

„אוים, א'ן־עק
צו שניידעריי,
און א לעבען
פון דערניי!" —

האט געשריעגען
יענקיל שניידער:
„— כ'ניי אט באלד
א קלייד פון זייד דיר

„און א שלעפ־שאל,
קויף איך דיר...
געלד? דו, בהמה, —
אהן א שיעור!

„הוליעט קינדער,
הוליעט, ברידער!
ווייל אז באלד
גאט וועט שוין ווידער

„מיט זיין גרויסער,
שטארקער האנד
פיהרען אונז
אין אונזער לאנד —

„און דעם בית־
המקדש בויען,
בין איך דאך,
מיין ווייב, א כהן!

„זיטץ זיך רוהיג
אין געצעלט,
און צו דיר
א גאנצע וועלט

„געהט און טראגט
פון אלעס בעסטען:
היהנער, טויבען
גאנצע נעסטען,

„מעשר, תרומה
פולע זעק,
מעל און בוימאייל
אהן א'ן־עק.

„הא? א שמאלץ־גרוב
בנאמנות...
עס און טרינק
און ברענג קרבנות"...

ביי א גלעזעל
גוטען מעד
איז געזעסען
און גערעדט

משה טראליסמאן
דער סקלאדטשיק
מיט רב שלמה'ן
דעם פאדריאדטשיק:

„— הייסט עס, קלעהרט איהר
נעמען דארט
דעם פאדריאד?
גאנץ גוט. נאר פארט

„א בית־המקדש
סטרויען... שווערליך!
היינט ביי יודען
געה בלייב עהרליך...

„גיין, איך געם
דעם אטקופ דארט —,
א געשעפטעל
פערוויי סארט,

„פשוט זאגען —
גאלד צו שפינען,
ממון־קרח
צו פארדינען"...

„— יא, רב משה,
אבער פארט,
איהר פארגעסט ניט —
וואהנען דארט

„וועט דאך נאר
דאס פאלק־ישראל,
אונזער לאנד
און אונזער קהל;

„זיין ביי זיי
א סקלאדטשיק... אח!
יודענס שכרות
ווייסט איהר דאך:

„אויף הבדלה
און אויף קידוש"...
„ — אי, רב שלמה,
ס'איז א חידוש

„מיר אויף אייך...
ווי הייסט? איהר הערט?
יודען טרינקען ניט?
פארקעהרט;

„גלויבט מיר,
איך וועל זיין צופרידען;
טרינקען וועלען
מוזען יודען,

„און טאקי ש"ש
למען־השם;
ס'איז א פסוק
דא אויף דעם.

„איהר געדענקט
דעם נביא'ס שרייען:
הוי שכורת
ולא מיין!

„היינט באקלערט,
אז ניט פון וויין,
מוז דאך דאס
פון בראנפען זיין!"...

נחמן־מענדיל
ציפערבלאט,
א ניקאלאיעווער
סאלדאט

האט געמאכט
א שמועס אין מנין
וועגען חיל
(אין דעם ענין

מן־הסתם
איז ער געניט);
„— חיל דארף מען;
ווי דען ניט?

„יונגע לייט
איז, קיין עין־הרע,
דא גענוג,
און ס'איז א סברה

„אז פון פריזיוו
וועט מען דארט
ניט אנטלויפען;
אבער פארט

„אלין דארף זיין דאך
בלאהאראדנע
א פאלקאוניק
און א ראטנע,

„די אוטשעניע,
דעם פאראד
אויסצולערנען
דעם סאלדאט,

„ער זאל זיין
אין סלוזשבע פלייסיג,
איז בכן,
האטיש א יאהר דרייסיג

„אז איך געה
אויף קוליעס, האב
א קאנטוזיע
אין קאפ,

„האב א'ן אויסשפרוך
א פאנפאטען
(בירושה
פונ'ם טאטען)

„און די לינקע
אויג זעהט אויך
עפים אלין
ווי דורך א רויך,

„אגב, יודען,
ווי איהר זעהט,
בין איך חאטש־בי
היכף גרייט

„כדי יודען
ניט פארשעמען
די קאמאנדע
אויף זיך נעמען;

„נייט נאר אויף
מיר א מונדיר
און איך וועה
א קאמאנדיר"...

אויפ'ן שולהויף,
ווערד א דראקע:
צוויי בינדיוזשניקעס,
און טאקי

די, וואס עברי
ניט א ווארט,
האבען זיך
צוטענעט דארט

וועגען דעם
אויף וואסער ארט
נוסח אשכנז
אדער ספרד

דאווענען דארטען
זאל דער עולם...
„ - אשכנז, בהמה!"
„ — ספרד, דו, גולם!"

„יורקע!" - „מזור!!"...
און צו'ם עק —
קלעפ געבראטענע,
א שרעק...

קורץ געזאגט,
דאס גאנצע שטעדטיל
האט געפלאטערט
ווי א בלעטיל.

אויפ'ן בוים
אין שטורמווינד;
יעדער יוד
מיט ווייב און קינד,

מיט די קישענס,
מיט די וויעגען,
מיט די היהנער,
מיט די ציעגען,

מיט'ן פסח'דיג
געפעס
איז געווען
אין איין מעת־לעת

גרייט, מ'איז ליידיג
ניט געזעסען...
איינס נאר האט מען
גאר פערגעסען.

(ענדע קומט.)

ש. פרוג.

זקן העתונים העברים

תרנ"ט המליץ 1899

שנת השלשים ותשע לצאתו לאור

יוצא בפטרבורג מדי יום ביומו ע"י ל. ר ב י נ ו ב י ץ.

המליץ הוא מרכז הסופרים הגדולים והטובים בישראל, מאז נוסד עד היום. המליץ הוא פועל ולא נפעל, בהיותו ראש המדברים בכל תנועה גדולה וקטנה, להרים מצב ישראל, להרבות רכושו הרוחני, לבצר עמדתו בהוה, לחזק תקותיו לעתיד, להראות הדרך בה ישכן אור וחיים. להמליץ שטה קבועה ומסוימת בכל דבר שהוא עוסק בו. מלבד ראש עבודת המליץ להשתלם תמיד, מרבה המליץ לתת לקוראיו **תשורות רבות ונכבדות**. בשנים האחרונות קבלו קוראי המליץ בתור הוספות ח נ ם א י ן כ ס ף את הספרים: בית אנגלר, הורדום, מעמק הבכא, יהודה טורא, משא ארץ ישראל (ב' חלקים), ספר התקנות לתמיכת עניים (עברית ורוסית), פשוטו של מקרא, עקר ועקרה, התרגלת, ארבעה מאספים לספרות ולמדע: **היקב, האסם, הגת, הגרן**, וציור גדול ונחמד **„ערב יום הכפורים"**.

מלבד הוספות ספרותיות, **ספרים שלמים** כתובים בדעת וטוב טעם ונדפסים הדר, כדרך המליץ תמיד, לתת לקוראיו כל דבר בעין יפה, יקבלו חותמי המליץ לשנה תמימה בשנה זו (בין הפונים י ש ר ל ב י ת ה מ ע ר כ ת ובין החותמים ע"י **אגודת „אחיאסף"**, או שאר סוכנים, בין המשלמים בבת אחת ובין המשלמים לשעורין)

חנם אין כסף תמונה רבת צבעים גדולה במדתה ונפלאה בתבנה ועשיתה

„החשמונאים"

העתקה רבת צבעים (Oleographie) מאד נאמנה מתמונה יקרה מעשה ידי הציר המפורסם

האקדמיק משה מיימון.

תמונה אשר צר הציר העברי הזה על פי הזמנה מיוחדת של „המליץ" לשם הקוראים העברים. בתמונה הזאת נראה את אחד הרגעים היותר נעלים בדברי ימינו במחזה כביר וחי ב כ ל צ ב ע י ו, הוא הרגע אשר בו הרעים גבור ישראל בקולו קול אריה: „זכרו את החרפה!". השחר פרוש על הרי יהודה ובאורו המוזהב יאיר להרבות ירושלם הנראות מרחוק. תחת אלון עומד חסון כאלון הגבור הנעלה והנערץ **יהודה המכבי**. את ידו האחת הרים לשמים והשניה נטויה מול הרבות עיר הקדש, ובדברים מפוצצי סלע יאמץ את רוח שומעיו הסובבים אותו, להציל את העיר מחרפה ועם ה' מעבדות נוראה — עבדות הגוף והנפש גם יחד. פני שומעיו מלאים עז ובטחון נעלה: חזות פניהם תעיד, כי לא על חרבם חיו עד היום ורק רוח ה' הוא קבצם, והוא נתן אמץ בלבם להראות נפלאות, אשר לא ישערון גבורי עם ועם. **התמונה גדולה ונחמדה**, ולבל תתקלקל (גם בדרך היותר רחוקה אף קלקול כל שהוא, נשלח אותה לכל החותמים ב ת י ק י ם ח ז ק י ם עד מאד.

כן הננו לשלוח לכל קוראינו גם חלק מתשורות המליץ בשנים האחרונות **במחיר מצער עד מאד**. את הספרים „משא ארץ ישראל" (שני חלקים) להפרופ' יוסף דרנבורג, „בית אנגלר" (ספור גדול מימי האנוסים בספרד), „לקט אמרים", „פשוטו של מקרא" (על פי דעת חז"ל), „עקר ועקרה" (ספור), „התרגלת" (הנוך), „ספר התקנות" לתמיכת עניים (עברית ורוסית) ואת חמשת המאספים לספרות ולמדע: „קהלת", „היקב", „האסם", „הגת" ו„הגרן", כל הספרים האלה יחד במחיר — **שני רובל ושמונים קאפ'.** ואת הציור „ערב יום הכפורים" להציר ממדרגה ראשונה ה' מ. י פ ה במחיר רובל אחד ועשרים קאפ'.

מחיר **המליץ** עם כל **הוספותיו** ברוסיא: לשנה 10 רו"כ, לחצי שנה 5 רו"כ, לרבע שנה 2,50 רו"כ, לחודש 85 קאפ'. בשאר ארצות, לקבלו פעמים בשבוע ג' ג' עלים: לשנה 30 פראנק, 24 מארק או שילינג, 15 גולדן, 6 דולאר. לקבלו בכל יום ויום: 40 פראנק, 32 מארק או שילינג, 20 גולדן, 8 דולאר לשנה. לחצי שנה ולרבע לפי הערך.

Adresse: An die Redaction des „HAMELIZ", Sarottenstr. Nr. 26 St.-Petersburg.

געזעלשאפט „כרמל“ ווארשא

אויסשליסליכער פערקויף פיר גאנץ רוסלאנד

פון נאטירליכען וויין און קאניאק

וועלכער ווערד אויסגעארבייט

אין די וויינגערטנער

פון די

יודישע קאלאניעס

אין

ארץ ישראל

די מארקע איז בעשטעטיגט פון דער רוסישער רעגירונג.

דער עטיקעט איז בעשטעטיגט פון דער רוסישער רעגירונג.

די פראקטיקע פון די פאריגע יאהרען האט אונז בעוויזען, אז פאר יום טוב קומען אן אלע בעשטעלונגען צוזאמען, און דארום זענען מיר נישט אים שטאנד, ביים בעסטען וויללען, צו זיין פינקטליך, און די קונים צופרידען צו שטעללען. כדי דאס צו פערמיידען בעטען מיר אונזערע געעהרטע קונדען ווי זאלען אזוי גוט זיין יעצט פאר פסח, אריינשיקען באצייטענס די בעשטעללונגען, וועט יעדער קענען קריגען אין דער צייט, וויל מיר מוזען זיך האלטען איין ארדנונג, דעם וואס בעשטעללט פריהער שיקען פריהער.

אללע וויינען און קאניאקען פון „כרמל“ זענען כשר לפסח און עס איז פון זיי נפרש געווארען תרומות און מעשרות ווי דער דין איז. אויף דעם האבען מיר הכשרים פון רב הכולל פון ארץ ישראל הרב הגאון ר׳ יעקב שאול אלישר שליט"א און פון הרב הגאון מיפו, בעשטעטיגט דורך הרב הגאון ר׳ שמואל סאלאנט שליט"א און פון די רבנים מווארשא.

פאלגענדע סארטען וויין און קאניאק האבען מיר שטענדיג אויף לאגער.

Nr. (1	רויט-וויין „ראשון לציון“	St. Julien.	Nr. (7	ווייסער וויין „חרמון“	Sauterne I	Nr. (12	ווייסער וויין „כרמיה“	Cremieux I
„ (2	„ „ „פתח תקוה“	Modoc I	„ (8	„ „ „	„ II	„ (13	רויט וויין זיס	„ II
„ 13	„ „ „	„ II	„ (9	קאניאק „כרמל“ ***	Carmel	„ (14	זיס „עזרא“	Esra
„ (4	רויט-וויין זיס „רחובות“	Alicante	„ (10	„ „	B. R. P.	„ (15	ווייסער וויין זיס „עקרון“	Muscat
„ 15	ווייס „לבנון“	Haut Saut. I	„ (11	רויט וויין „נעטטער“	Netter	„ (16	ווערמוטה „ראש פנה“	Wermuth
„ 16	„ „ „	„ II						

אויך בעקומט מען צו קויפען אין אונזערע סקלאדעס:

האניג און זיסע מאנדלען

פון די יודישע קאלאניעס אין ארץ ישראל

מיר שיקען פער נאכנאהמע נעגען 20% אנגעלד. אויף בעשטעללונגען פון 30 פלאשען און מעהר רעכנען מיר ניט פיר עקספעדיציאן און פערפאקונג.

הויפט-קאנטאר אין ווארשא, נאלעווקי נו׳ 21, טעלעפאן נו׳ 1433.

מאגאזינען אין ווארשא: 1) גענשא נו׳ 11, טעלעפאן נו׳ 1433; גראניטשנא נו׳ 2, טעלעפאן נו׳ 1473 3) קראקויער פארשטאדט נו׳ 85.

אדרעססע פיר בריעף: Товаричество Кармелъ Варшава. פיר טעלעגראממען: Варшава Кармелъ.

אבטהיילונג פיר זיד-רוסלאנד אין אדעססא רישעליעווסקאיא, אין דעם הויז פון ה׳ בארבאש:

אדרעססע פיר בריעף: Товарищество Кармелъ Одесса. פיר טעלעגראממען: Одесса Кармелъ.

צו אדרעססער ראיאן געהערען די גובערניעס: חערסאן, קישיניעוו, יעקאטערינאסלאוו, פאראלסק, קיעוו, הארקאוו, פאלטאווא, קרים און קאווקאז.

אונזערע וויינען און קאניאקען בעקומט מען אין אלע וויינהאנדלונגען

כדי צו בעווארנען כרמל-וויין און קאניאקען פון נאכגעמאכטע, פערקויפען מיר אונזערע וויינען און קאניאקען נור אין פלעשער פערזיגעלט מיט אונזער סטעמפעל און פערקניפט מיט דער פלאמבע פון „כרמל“.